

**SZOLYVAI EMLÉKPARK
GEDENKPARK „SZOLYVA“
СВАЛЯВСЬКИЙ МЕМОРІАЛЬНИЙ ПАРК**

**70 ÉVE TÖRTÉNT...
VOR 70 JAHREN GESCHAH ES...
ЦЕ СТАЛОСЯ 70 РОКІВ ТОМУ...**

Készült a **Bethlen Gábor Alapítvány** támogatásával
Verfasst von mit Unterstützung der **Bethlen-Gábor-Stiftung**
Видано за підтримки **Фонду ім. Габора Бетлена**

BETHLEN GÁBOR
Alap

Összeállította / Verfasser / Упорядник: **dr. Dupka György**

Képek/ Bilder / Фото: **Andrea Fuchs**

Lektorálták / Redaktion/ Редактори:
Dr. Tóth Mihály, Zubánics László

Ukrán fordítás / Ukrainische Übersetzung / Український переклад:
Lengyel Sándor

Német fordítás/ Deutsche Übersetzung/ Німецький переклад:
Mokrianyin Okszána

© Szolyvai Emlékparkbizottság, 2016
© dr. Dupka György, 2016

Kiadja / Ausgabe / Видала:

A Szolyvai Emlékparkbizottság / Komitee des Gedenkparks „Szolyva,, /
БО «Свалявський меморіальний парк»

Felelős kiadó: **dr. Tóth Mihály** elnök /

Verantwortlicher Redakteur: **Dr. Mihály Tóth**, Präsident /

Відповідальний редактор: **др. Михайло Товт** (голова)

Szerkesztette / Redaktion/ Редактор: **Zubánics László, Nagy Zoltán Mihály**
Tördelés / Umbruch / Верстка: **Dupka Zsolt**

Nyomda: Shark magánvállalkozás

Druck: Shark - Privatunternehmen

Надруковано у приватному підприємстві «Шарк»

SZOLYVAI EMLÉKPARK

70 ÉVE TÖRTÉNT...

**A kárpátaljai magyarok és németek
elleni retorziók
1944–1945/1955**

*(elhurcolás „malenkij robotra”-ra,
internálások, deportálások)*

(Magyar, ukrán, német nyelvű összefoglaló kiadvány)

Ungvár – 2016

A KOLLEKTÍV BŰNÖSSÉG ELVÉNEK ALKALMAZÁSA A KÁRPÁTALJAI MAGYAROKKAL ÉS NÉMETEKKEL SZEMBEN

Az Európa Unió, így Magyarország, valamint Ukrajna vezetése számos alkalommal kinyilatkozta azon álláspontját, mely szerint nem lehet és nem szabad különbséget tenni a különböző elnyomó rendszerek áldozatai és e rendszerek megítélésében. E tragikus események részletes feltárása, az áldozatokra való méltó, minél szélesebb körű megemlékezés, az elnyomó gyilkos hatalmak gyalázatos cselekedeteinek publikus, egyértelmű elítélése különösen a jövőnk, a jövő nemzedékek számára fontos. Hiszen az áldozatok iránti kegyelet, valamint a sorsukat megnyomorító cselekedetek bűnös voltának tudatosulása lehet a legjobb védelem az ehhez hasonló tragédiák elkerülésének.

Ezért szükséges megemlékeznünk mindenkoról a százszrekről, akiket az 1944–45-ben a szovjet csapatok által megszállt országokból, így az akkori Magyarország területéről elhurcoltak, és közöttük a szörnyű megpróbáltatásoknak kitett kárpátaljai magyarokról és németekről.

E tragédiák sorozatának egyik szimbólumává vált Szolyva. Nevezetesen a több mint 70 éve itt létesített GUPVI¹-gyűjtőtábor és annak folytemetője, amely a Kárpát-medencei magyarságunk egyik Golgotája és kegyeleti helye lett. Több ezer ártatlan honfitársunk alussza öröök álmát ezen a helyen, nincs olyan kárpátaljai magyar és német család, amely ne lenne érintett ebben a hatalmas tragédiában. A lágerekbe hurcoltak közül

¹ **GUPVI/ГУПВИ** – Hadifogoly és Internáltügyi Főparancsnokság, Glavnaja Upravlenyije po gyelam vojennapleinnih i internyiravannih.

igen kevesen tagadták meg magyarságukat és németsegüket, ragaszkodtak vallásukhoz, történelmi egyházaikhoz, szülőföldjököhöz, itt kívánták leélni az életüket. A máig fájó igazság az, hogy az áldozatok közül is sokan véltek úgy, hogy a szovjet csapatok megérkezésével, a béke beköszöntével itt egy új, boldogabb élet kezdődik. Ám hamar kiderült, hogy ezrek, sőt tízezrek számára most jön el az igazi megpróbáltatások ideje.

Ma már tudjuk, hogy a GULAG² vagy a GUPVI a gonoszság szimbólumai épügy, mint ahogy Auschwitz-Birkenau vagy Mauthausen megsemmisítő táborai. Két, párhuzamosan egymás mellett létezett diktatúra szimbólumai. Nincs és nem is lehet közöttük különbség.

A LETARTÓZTATÁSOK ELRENDELÉSE

Kárpátalja Szovjetunióhoz való csatolásának és mihamarabbi totális „szovjetizálásnak” a Kreml urai által jó előre elkészített forgatókönyve első felvonásaként a 4. Ukrán Front katonai tanácsa 1944. november 12-én döntést hozott a kollektív büntetés elvénél alkalmazásáról a magyarokkal és németekkel szemben, akik – feltételezésük szerint – megakadályozták volna a térség szovjetizálását. Az 1944. november 13-án keltezett 0036. számú határozat a kárpátaljaiak ezreinek küszöbön álló letartóztatását és lágerekbe hurcolását a következőkkel magyarázta: „... Számtalan településen katonaköteles magyar és német nemzetiségi személyek élnek, akiket csakúgy, mint az ellenség katonáit is, le kell tartóztatni és fogolytáborba küldeni!” A határozatot Petrov hadseregtábornok, a front csapatparancsnoka és a front katonai tanácsának tagjai – Mehlisz vezérezredes, Novikov vezérőrnagy és Kariofilli tüzérségi altábornagy írta alá.

A rendeletez mellékelték a „városparancsnokság 2. sz. parancsát” is. A parancsot magyar és német nyelvre is lefordították. A magyar nyelvű plakát szövegének befejező része így hangzott. A 18 évtől 50 éves korig a városparancsnokságokon „jelentkezni taroznak a német és magyar nemzetiségi hadköteles egyének... A jelentkezés utolsó napja 1944. évi november hó 16-ika... Mindazok, akik a jelentkezésnek nem tesznek eleget, le lesznek tartóztatva és a haditörvényszék elé kerülnek. Városparancsnok.” A parancs szövegét 1944. november 13-át követően a magyarok és németek által lakott településeken is kifüggesztették. A helyi hatósági vezetők a városparancsnokokkal közreműködve agyalták ki a „háromnapos munká”-ról vagy „malenkij robot”-ról szóló mesét, amely szerint az embereket hidak, utak javítására mozgósítják. A rendeletet a kisbírókkal is kidoboltatták azzal a kiegészítéssel, hogy az érintettek „három napra elegendő élelmet vigyenek magukkal”.

A magukat magyarnak és németnek valló emberek számára 1944. november 18-a megpróbáltatásaiak kezdetét jelentette – ezen a napon indították el őket az NKVD³ fegyveres kíséretével a szolyvai gyűjtőtá-

² GULAG/ ГУЛАГ – Lágerek Állami Főhatósága, Glavnaja Upravlenyije Lagerej OGPU-NKVD-MDB-MVD SZSZSR (1934-1964).

³ NKVD (СЗСКСЗ НКВД): НКВД, НКВД СССР – Belügyi Népbiztoság, Narodnij komisszariat vnútrennih gyel.

borba. Az esetleg bujkáló célszemélyek előállítása érdekében az akciót végrehajtó NKVD és a SZMERS⁴-tisztek parancsára átfésülték a családi házakat, a mezőket, völgyeket, erdőket, az elhagyott gazdasági épületeket és minden olyan helyet, ahol el tudtak rejtőzni a "bűnös egyének", akiknek egyetlen „bűnük” származásuk volt. Az 1944. december 17-én kelt 5032P sz. NKVD jelentés szerint a Kárpátalja térségében „folyó év november 18-tól december 16-ig az NKVD-osztágok összesen 22 971 főt tartóztattak le és irányítottak hadifogolygyűjtőhelyekre.” Fagyejev vezérőrnagy, a 4. Ukrán Fronthoz tartozó NKVD csapatok parancsnoka jelezte feletteseinek azt is, hogy „a hadtárterület megtisztítására indított akció folytatódik.”

AZ ERŐSZAKOS SZOVJETIZÁLÁS ÁLDOZATAI

Az idézett NKVD-jelentések elhallgatják az útközben elhunytak számát, a túlélőktől azonban tudjuk, hogy a Szolyvára, illetve a Lemberg megyéhez tartozó Sztarij Szamborba kísért menetoszlopokból végkimerüléstől lemaradt, ájultan összeesett foglyokat az órkíséret helyben kivégezte. A létszámihiányt ruszin/ukrán és más nemzetiségekkel pótolták az útba eső településeken. Gyakran a bámoszkodókat rágatták be a sorokba. Ilyen kegyetlen eljárás következtében kerültek a transzportokba és gyűjtőtáborokba szlovákok, románok, lengyelek, ruszinok, ukránok, zsidók és más nemzetiségek, valamint papok és kommunisták is. Az erőszakos elhurcolás, az szovjet munkatáborokban uralkodó embertelen bánamód ezrek életét oltotta ki.

Még inkább megdöbbentő, hogy a „háromnapos munka” hamis ürügyén mennyire magabiztosan és „nyíltan” bonyolították le az akciót. Abban az időben a szovjet hadvezetés által Kárpátalja helyi hatalmaként felállított Kárpáontúli Ukrajna Néptanácsa vezetősége a vidék igen fontos politikai eseményére készült, és a kialakult helyzet nem volt közömbös Ivan Turjanica, a területi pártszervezet vezetője, a későbbiekben Kárpáontúli Ukrajna Kommunista Pártja Központi Bizottságának titkára számára.

1944. november 19-én – az „izolálásra kijelölt tömeg” jelentős részének letartóztatása másnapján – nyílt meg Kárpáontúli Ukrajna Kommunista Pártjának első konferenciája, amelyen a vidék pártszervezete tevékenységének távlati kérdéseit és Kárpáontúli Ukrajna Szovjet-Ukrainával történő újraegyesülését vitatták meg. Egy héttel később, november 26-án pedig megtartották Kárpáontúli Ukrajna népbizottságainak első kongresszusát, ahol elfogadták Kárpáontúli Ukrajna Szovjet-Ukrainával való újraegyesüléséről szóló kiáltványt (manifestumot). A letartóztatási akció valószínűleg az adott körülmények között a közrend fenntartását célzó intézkedési terv része volt.

A magyar lakossághoz való hozzáállással kapcsolatban érdemes idézni a 4. Ukrán Front politikai csoportfőnökének, Pronyin altábornagynak

⁴ SZMERS/ГУКР „Смерш” – Kémelháritási Főcsoportfőnökség, oroszul: a Szmerty Spionam! – Halál a kémekre! kifejezés rövidítése, szovjet katonai kémelháritás, Glavnaja Upravlenyija vojennaj kontrazvedki „Szmers.”

voltaképpen kényszerű beismérését: „*A politikai helyzet ebben az időben* (Kárpátalja Ukránval való újraegyesítéséről szóló kiáltvány aláírása után) *jelentősen súlyosbodott. A kongresszusig még a magyarok is, ha nem is örömmel, de minden esetre nem ellenségesen fogadták a Vörös Hadsereget Kárpát-Ukrainába való bevonulását. Most pedig, miután az állambiztonsági szervek elkölnöttek közel 30 ezer magyar katonakötélles személyt, a magyar lakosság nagyobb része és a magyarbarát ukránok egy része is így vagy úgy elégedetlenségének adott hangot és negatívan kezdett viszonyulni az oroszokhoz. Ez elsősorban a Kiáltvány elleni agitációban jutott kifejezésre.*” Mint ismeretes, ezek az események jóval Kárpátalja szovjet területté válása előtt következtek be.

A továbbiakban a szovjet időszak első évtizedét a további lágerbe hurcolások, különösen a német nők és férfiak jóvátételi munkára való mobilizálása, német és magyar családok Szibériába való deportálása, kitelepítése, a magyar és német fiatalok besorozása a donbászi munkaszázadokba, koncepciói, politikai és kulákerek, valamint sorozatos vallásüldözés jellemzte.

EMLÉKMŰVET A SZTÁLINIZMUS MAGYAR ÁLDOZATAINAK!

A helyi magyarságot ért szörnyű igazságtalanság ellen akkoriban senki nem emelte fel szavát. Ma már szerencsére más időket élünk, annak tudatában is, hogy a GUPVI-GULÁG lágerekben elhunytak halálukban is az életet, az élőket szolgálják. Nekik is köszönhetjük, hogy ma egy igazságosabb, szabadabb világban élhetünk. A rendszerváltás tette lehetővé, hogy megemlékezhetünk a két világháború és a szovjet megszállás áldozatairól, hogy Szolyván – a kárpátaljai magyarság összefogásával és a magyar és német kormányzat támogatásával – létrehozhattuk a Kárpát-medencének e tragikus eseményekre emlékeztető talán legnagyobb emlékhelyét, amely mostanra a térség magyarságának zarándokhelyévé vált örök mementójaként egy letűnt kor sötét diktatúrája ártatlan áldozatainak.

Az emlékpark-építés kezdeményezése 27 évvel ezelőtt indult, azóta terjedelmes története, irodalma van. A helyi magyarság életében mérföldkőnek számító eseményként könyvelhető el az 1989. november 18-i nap, amikor Beregszászban történelmi jelentőségű konferenciára került sor a malenkij robotra elhurcoltak emlékére. (Az emlékkonferencia szervezőbizottsága: Fodó Sándor, a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség (KMKSZ) elnöke, Dupka György, felelős titkár, Móricz Kálmán, Szöllősi Tibor, Dalmai Árpád, Kovács Imre Zoltán, Váradi-Sternberg János, Szabó Béla, Molnár Gábor.) Az emlékkonferencián elfogadott határozat indította el a gyűjtést az egykori szolyvai láger helyén létesítendő emlékpark finanszírozására. A Szolyvai Városi Tanács végrehajtó bizottsága engedélyezte az egykori szolyvai lágertemető helyén létesítendő emlékpark felépítését egy közel egy hektáros területen. A tervező és kivitelező munkálatok koordinálását a KMKSZ részéről Tóth Mihály alelnök, Dupka György felelős titkár, Kiszely Tihamér elnökségi tag, a területi rehabilitációs bizottság részéről pedig Molnár Bertalan, a Területi Tanács Végrehajtó Bizottsága elnökhelyettese, a rehabilitáltak jogai visszaállításával foglalkozó munkabizottság elnöke láta el.

Az alapkőletételre 1990. november 24-én került sor Szolyván. A Szolyvai Emlékpark beépítési tervének elkészítésére 1991-ben Asztalos Éva ungvári építészét kérték fel, majd, miután még abban az évben elkezdült a szükséges dokumentációs anyag, beindult maga az építkezés is.

Az 1992 áprilisában bejegyzett Kárpátalja Alapítvány Tóth Mihály vezetésével megtartotta első ülését. Ezen elvi döntés született, miszerint az alapítvány felvállalja a Szolyvai Emlékpark építésének ügyét.

1993-ban a Polenai Üdülőépítési Vállalat (igazgatója Petro Hutnik) a Kárpátalja Alapítvány megbízása alapján megkezdte a területrendezést, fontossági sorrendben hozzájárult az építészeti munkálatok végrehajtásához. Az Emlékpark építésének költségeit magánszemélyek adakozásából, vállalatok hozzájárulásából (jelentősebbek: Péterfalvi Határör Kolhoz, Beregszászi Ruhagyár, Nagybaktai Kísérleti Állomás, Gáti Állami Tenyészüzem stb.), valamint az Illyés Gyula Közalapítvány támogatásából biztosították.

A SZOLYVAI EMLÉKPARKBIZOTTSÁG

1994. július 9-én Molnár Bertalan, a megyei tanács első elnökhelyettesének dolgozószobájában került sor a Szolyvai Emlékparkbizottság megalakulására. Az alapítók: Tóth Mihály parlamenti képviselő, Fodó Sándor, a KMKSZ elnöke, Dupka György, a megyei tanács rehabilitációs munkabizottságának tagja, a MÉKK elnöke, Horváth Sándor, a Kárpátaljai Alapítvány ügyvezetője, Molnár Bertalan, a Területi Tanács Végrehajtó Bizottsága elnökhelyettese, a rehabilitáltak jogai viszsaállításával foglalkozó munkabizottság elnöke.

1994. november 27-én került sor a park, illetve a népnyelv által Siratófálnak elnevezett objektum felavatására. Ez utóbbi a park szerkezetének központi eleme, az emlékgyülesek színhelye – egy sajátos fórum. A fórum körszelet alakú, pontosabban több körszeletből áll, amelyek a pokol körteréit jelképezik. A hat kör lépcsőzetet alkot. A felső kör nyílt teret, emelvényt képez. A siratófá mögötti domboldalban lévő temetkezési hely maradvány területét bokrok és fák borítják. A park terütéhez tartozik az első világháborús katonatemető és emlékoszlop.

A park avatásának alkalmából az elvégzett munka elismeréseként Göncz Árpád a Magyar Köztársaság elnöke az Emlékparkbizottságot a Magyar Köztársaság Elnökének Aranyérmével tüntette ki.

1995-ben az emlékparkban a munkálatok tovább folytatódta részben az Illyés Közalapítvány, részben a Németországi Hadisírgondozó Alapítvány támogatásával. Heveli Antal atya, Szolyva város római katolikus plébániának kezdeményezésére és védnöksége alatt az Emlékpark feletti dombon elkezdült a sztálini önkény áldozatainak emléket állító obeliszks is, így új emlékműrésszel gyarapodott az emlékpark-komplexum; ennek felszentelésére 1995. november 19-én került sor.

2004. november 20-án az elhurcolás 60. évfordulójának szentelt gyászszerzertartás keretében felavatták 126 magyarlakta település emléktábláit. Ezeken a siratófalon elhelyezett gránitkőtáblákon több mint 5500 mártír neve olvasható.

Sokéves, következetes, célrányos, jelentős eredményeket felmutató munkája elismeréseként a Szolyvai Emlékparkbizottság Kisebbségi díjban részesült.

A Szolyvai Emlékparkbizottság 1993-tól 2007 végéig jogi személyiséggel nem rendelkező civil szervezetként tevékenykedett. 2008. január 23-án került bejegyzésre a *Szolyvai Emlékpark-bizottság Kárpátaljai Jótékonyiségi Szervezet*. A jogi személyiséggel rendelkező Szolyvai Emlékpark Bizottság alapítói, tagjai: Tóth Mihály (elnök), Dupka György (fellelős titkár), Argyelán György, Vass István, Iván Kerecsán, Reöthy János (Szolyva), Gajdos István, Zubánics László, Kincs Gábor, Revák István (Beregszász), Kizman Zoltán (Munkács), Kőszeghy Elemér, Alekszej Korszun, Horváth Sándor, Lazur Jaroslav (Ungvár) és az azóta elhunyt Árpa Péter (Ungvár), Pirigli Béla (Beregszász), Vass Tibor (Kijev).

2008–2009 között a Szülőföld Alap támogatásának köszönhetően a Bizottság felépítette a haranglábként is funkcionáló Mártírok Kápolnáját, illetve kialakított egy vizesblokkot a park területén. A Mártírok Kápolnájában egy a „malenkij robot” fontosabb dokumentumaiból álló emlékkiállítás került elhelyezésre. A bizottság elvégezte a park területének privatizálását: a földterület és a rajta található ingatlanok tulajdonjoga a Szolyvai Római Katolikus Egyházközösségre lett bejegyezve, míg a fejlesztési és állagfenntartói feladatakat a továbbiakban is a Szolyvai Emlékparkbizottság látja el.

2010-ben a Corvinus Támogatásközvetítő Zrt. támogatásának és a Kárpátaljai Vállalkozásfejlesztési Központ közreműködésének köszönhetően turisztikai irányadó és útjelző táblák felállítására került sor a Szolyvai Emlékparkhoz vezető utakon. Azóta az útjelző-információs táblák jelentősen megkönnyítik a látogatók gyors tájékozódását a Szolyvai Emlékparkhoz vezető Csap-Kijev főúton, illetve Szolyva városán belül. A bizottság háromnyelvű (ukrán, német, magyar) információs táblát helyezett el a park főbejáratánál, illetve ugyancsak háromnyelvű színes tájékoztató brosúrákat és képeslapokat adott ki a Szolyvai Emlékparkról.

2010-től a Bethlen Gábor Alap a Szolyvai Emlékparkot a Nemzeti Jelentőségű Intézmények közzé sorolta.

Minden év novemberének az Erzsébet-naphoz legközelebb eső szombatján az Emlékparkbizottság rendezésében a kárpátaljai magyar tár-

sadalmi szervezetek, történelmi egyházak koszorúzással egybekötött megemlékezést, gyászszertartást tartanak.

Az Emlékparkbizottság folyamatosan gondoskodik a park állagának megőrzéséről, rendben tartásáról. Kezdeményezte, hogy a park területén lévő objektumok a megyei műemlékvédelmi hatóság védnöksége alá kerüljenek. Folyamatosan szorgalmazza a túlélők erkölcsi és anyagi rehabilitációjának kérdését, valamint e tragikus események megtörténtének hivatalos elismerését az ukrán állam részéről. Támogatja az elhurcolásokkal kapcsolatos levéltári és más, a témaival kapcsolatos kutatásokat, valamint e munkák eredményeinek publikálását. Ebben a tárgykörben több mint 30 önálló kiadvány és számos tanulmány jelent meg. Évente kerül sor konferenciáakra, ahol e kutatások eredményei és a hozzájuk kapcsolódó publikációk bemutatásra kerülnek. A testület kutatói előadásokat tartanak Kárpát-medence különböző magyarlakta városaiban, bekapcsolódtak a tudományos műhelyek tényfeltáró munkáiba. Kezdeményezték a Kárpát-medencei áldozatok listájának összeállítását régióinként (Magyarország, Felvidék, Erdély, Délvidék) az elhurcolt magyar és német polgárok neveinek emlékhelyeken való megörökítéséhez. A kutatások során ismertté vált áldozatok névsorát tartalmazó emlékkönyv a Mártírok Kápolnájában kerül elhelyezésre, illetve újabb, közel négyezer mártír neve felkerül a park gránittábláira.

A Szolyvai Emlékpark ma Közép-Kelet-Európa egyik legnagyobb emlékparkja, a Kárpát-medencei magyarság zarándokhelye, a megnyugvás és kiengesztelés emlékeztető helyszíne. Az utóbbi időben egyre többen keresik fel Magyarországról, de elzarándokolnak ide a kelet-szlovákiai Kassa és Nagykapos térségeből, a romániai Szatmár megyéhez tartozó Halmiból, valamint nyugati országokból is.

A FONTOSABB ESEMÉNYEK KRÓNIKÁJA

1944. október 27. A szovjet haderő bevonul Ungvárra.

1944. november 12–13. A 4. Ukrán Front Katonai Tanácsa 0036. számú határozata elrendeli, hogy a magyar és német hadköteles férfiakat csakúgy, mint az ellenség katonáit le kell tartóztatni, és fogolytáborba kell szállítani.

1944. november 13. Kárpátalja valamennyi magyar- és németlakta településén magyarul és oroszul kinyomtatott plakáton közzéteszik *A városparancsnokság 2. számú parancsát*, amelyben szigorúan elrendelik, hogy november 14–16. között jelentkezni kötelesek a legközelebbi városparancsnokságnál a német és magyar nemzetiségű hadköteles egyének 18 évtől 50 éves korig; aki a parancsnak nem tesz eleget, az haditörvényszék elé kerül. Kárpátalja négy történelmi megyéjén kívül Vásárosnamény, Kelet-Magyarország, valamint Kassa környékéről is „*malenykij robot*”-ra hurcolják a férfiakat, a német nőket, családos anyákat.

1944. november 18. A katonai hatósági nyilvántartásba vétel után ezreket hajtanak Sztálin munkatáboraiba (Szolyvára, Sztarij Szamborba, Szanokra, Boriszovába stb.).

1944. november 26. Az etnikai tisztogatás után Kárpátontúli Ukrajna népbizottságainak első kongresszusa Munkácson kinyilvánítja a terület Szovjet-Ukrajnával való újraegyesülésének tényét, megválasztja Kárpátontúli Ukrajna Néptanácsát (elnöke: Ivan Turjanica).

1944. december 16. A moszkvai levéltárban talált dokumentum szerint november 18. és december 16. között a hágországot védő NKVD-csapatok Kárpátalján 22 951 embert tartóztattak le és irányítottak a hadifogoly-átvevőhelyekre. A civileket internáltként vették nyilvántartásba.

1944. december folyamán. Az NKVD csapatai külön bevetésként pótakciót indítottak, hogy begyűjtsék a 18 és 50 év közötti német férfiakat Szolyva, Munkács, Ilosva, Nagyszőlős, Rahó, Huszt körzetében, aminek következtében 292 személyt különítettek el és hurcoltak hadifogolytáborba.

1944. december folyamán: a szolyvai táborban járványos betegség, népi nyelven a flekk-tífusz következtében a foglyok naponta százával pusztulnak.

1944. december 18. A Néptanács rendeletet hoz a rendkívüli (különleges) bíróság felállításáról, amely gyorsított eljárással ítélezik „a nép ellenségei” felett.

1945. január 20–30. Az elhurcoltak hozzátartozói levelekben ostromolják a helyhatóságokat, követelik, hogy engedjék haza a férfiakat.

1945. június 29. Moszkvában aláírják a Kárpátalja Szovjetuniúnak való átadásáról szóló csehszlovák–szovjet szerződést.

1945. július 1–7. A Kárpátaljai Néptanács szociális osztályának körlevele értelmében záros határidőn belül kötelezik a községek vezetőit, hogy állítsák össze a hadifogolytáborokban fogva tartott kárpátaljai illetőségek névsorát. E listák alapján a lágerbe hurcoltak számát 25–30 ezer főben lehet megállapítani.

1945. november 22. A prágai Ideiglenes Nemzetgyűlés ratifikálja a Kárpátalja Szovjetuniúnak való átadásáról szóló csehszlovák–szovjet szerződést.

1946. január 22. A Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsának Elnöksége által hozott rendelet Kárpátontúli Ukrajnát Kárpátontúli területte (oblaszty) szervezi át, Ungvár központtal.

1946. január 22. Hatályba lépett az SZSZKSZ Büntető Törvénykönyve, így az 1947-től megszüntetett különleges bíróság helyett a Kárpátontúli Területi Bíróság ítélezett a politikai ügyekben is.

1946. május közepétől: Hazairányítják a munkatáborokból az életben maradt civil foglyokat, azaz a Kárpátaljáról malenykij robotra elhurcolt 18–50 (45) év közötti magyar és német férfiak (nők) első csoportjait.

1946. május 26. A Kárpátaljai Területi Bíróság halálra ítéli Bródy András magyar országgyűlési képviselőt, lapszerkesztőt, a Kárpátaljai Autonómista Agrárpárt egykori vezetőjét, kormányzói biztost a következő ván alapján: *Horthy-fasiszta bérenc, vatikáni ügynök, amerikai kém...* A Bródy-ügy több tagjával is kegyetlenül leszámolnak a sztalinisták.

1946. július végétől: A sztalinisták Kárpátalján is beindítják a kúlaklisták összeállítását.

1946. december 7. Ungváron, az NKVD pincéjében a kárpátaljai ruszin autonómia-mozgalom vezérén, Bródy András magyar parlamenti képviselőn és társain végrehajtják a halálos ítéletet.

1947. október 27. Az NKVD pribékjei a sikertelen merénylet után november 1-jén a munkácsi kórházban megmérgezték Romzsa Tódor görög katolikus püspököt. Halálának híre megrendítette egész Kárpátalját.

1948. Az USZSZK Büntető Törvénykönyvének 54. paragrafusában foglaltak alapján koholt vádak szerint ítélik el az előző korszak közhiatalnokait, tisztségviselőit stb. Úgyszintén igazságtalanul ítélnek el és hurcolnak lágerekbe 23 református lelkészt és 19 római katolikus papot, a történelmi egyházak legtekintélyesebb személyiségeit, akik közül többen odavesztek.

1949. február 17. A szovjet hatóságok felszámolják a kárpátaljai görög katolikus egyházat, és a pravoszlav (ortodox) egyházba olvasztják. Az áttérést megtagadó görög katolikus papokat elítélik (129 személyt), lágerekbe toloncolják, kivégzik. A magyar ajkú görög katolikusokat a személyazonossági igazolványukban ukrán nemzetiségűnek tüntetik fel.

Az év folyamán: Az 1927 és 1930 között született magyar és német nemzetiségű fiatalok néhány éven keresztül a bizalmatlanság folytán nem szolgálhatnak a szovjet hadseregen, őket a donyecki szénbányákba irányítják munkára, a dezertőrököt börtönbe záraják, sokan a bujdosást választják.

1949-1950. Módszeresen telepítik ki a német családokat Szibériába. Kitelepítési szándékkal lista készül a magyar családokról. Végrehajtását csupán Sztálin halála akadályozza meg. A jól értesültek ennek tudatában magukat és családjukat ukránnak, szlováknak íratják be. Hasonlóképpen cselekednek a németek is.

1953. március 5. Elhunyt J. V. Sztálin, a Szovjetunió Minisztertanácsának elnöke, a Szovjetunió Kommunista Pártja Központi Bizottságának főtitkára.

1953. szeptember 7. Az SZKP KB első titkárává Nyikita Szergejevics Hruscsovot választják.

1953. december 23. Közlemény Berija kivégzéséről.

1955. szeptember 17. A Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa Elnökségének rendelete az 1941–1945. évi nagy honvédő háború idején a megszál-

lókkal közreműködött szovjet állampolgárok közkegyelméről. Az amnesziarendelet nyomán az év végéig sok száz, koholt vádak alapján elítélt kárpátaljai jogfosztott magyar is hazatérhetett a szibériai lágerekből.

1989. október 20. Megalakult a területi rehabilitációs bizottság és annak magyar munkacsoportja, amelynek vezetője Dupka György, a KMKSZ felelős titkára. A bizottság feladata, hogy tisztázza az 1944 őszén elhurcolt és munkatáborokba kényszerített magyar férfiak sorsát.

1989. október 29. A KMKSZ írásbeli kérésére a Szolyvai Városi Tanács végrehajtó bizottsága engedélyezi a szolyvai lágertemető helyén létesítendő emlékpark felépítését.

1989. november 18. A KMKSZ Beregszászban emlékkonferenciát rendezett A sztalinizmus kárpátaljai áldozatai címmel, amelyen Alekszej Korszun, a KGB Kárpátaljai Főosztályának igazgató-helyettese, a megyei rehabilitációs bizottság tagja először tartott nagy érdeklődéssel kísért vitaindító előadást a sztálini megtorlások áldozatairól. A fórumon jelen voltak előadóként magyarországi történészek, kutatók is. A konferencia határozatot fogadott el, hogy az itt elhangzottat és a falvakban összegyűjtendő lágerlistákat, visszaemlékezésekkel Emlékkönyvben kell megjelentetni, és hozzá kell látni a Szolyvai Emlékpark építéséhez.

1990. november 24. Szolyván ünnepélyesen elhelyezték az emlékpark alapkövét az egykori gyűjtőtábor temetője helyén.

1991. szeptember 1-3. A KMKSZ elnökségének irányításával Asztalos Éva, az ungvári tervezőintézet építészének tervei alapján hozzálltak a Szolyvai Emlékpark építéséhez. Az emlékpark létesítésével kapcsolatos ügyek intézését Tóth Mihály, a KMKSZ alelnöke vállalta magára. A kivitelezési munkálatokat a szolyvai javító-építő vállalat és a városi kommunális vállalat végezte.

1992. március 20. Az év elején bejegyzett Kárpátalja Alapítvány megtartotta első ülését, az alapítók átvállalták a KMKSZ-től a Szolyvai Emlékpark építésének ügyet.

1992. október 17. Az Országos Kárrendezési és Kárpótlási Hivatal Kárpátalján is elindította a kárpótlási folyamatot, több ezer kárpótlási kérelmet tartalmazó boríték kerül a budapesti illetékesekhez.

1992. december 23. A megyei tanács Tóth Mihály által vezetett magyar képviselőcsoportja megpróbálta a tanács napirendjére tűzni a tör-

vénytervezetet az internált állampolgároknak járó kedvezményekről. A tanács kommunista szárnya a magyar csoport kezdeményezését leszavazta.

1994. május folyamán: Tóth Mihály parlamenti képviselő a Szolyvai Emlékpark továbbépítése ügyében az Illyés Közalapítványhoz fordult. A levélre pozitívan reagált a Szűrös Mátyás által vezetett kuratórium, csupán az volt a kérésük, hogy alakuljon meg a Szolyvai Emlékparkbizottság.

1994. július 9. Molnár Bertalan, a megyei tanács első elnökhelyettesének dolgozószobájában került sor a Szolyvai Emlékparkbizottság megalakulására.

1994. november 26. A Szolyvai Emlékparkbizottság szervezésében lezajlott a beregszászi járási kultúrházban az az emlékkonferencia, amelyen a kárpátaljai magyar férfiak sztálini lágerekbe történt elhurcolásának 50. évfordulójára emlékeztek.

1994. november 27. A Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közössége (MÉKK) és a Szolyvai Emlékparkbizottság szervezésében Szolyván felavatták a sztalinizmus áldozatainak emlékparkját.

1995. november 19. Felavatásra került az elkészült park, illetve az új emlékmű (obeliszks).

1997. április 10. A MÉKK elnöksége megbízásából és anyagi támogatásával Alekszej Korszun történész felkereste a moszkvai levéltárat, ahol anyagot gyűjtött a kárpátaljai férfiak 1944-es elhurcolásáról.

1998. november 22. Koszorúzási ünnepség keretében a Szolyvai Emlékparkban felszentelték a II. világháborús magyar honvédek sírhantját.

2002. november 16. A MÉKK kezdeményezésére kopjafát avattak a parkban azon a halmon, ahová a benzinkút építésénél a megbolygatott tömegsírok ből összegyűjtött foglyok csontjait újra elhantolták.

2003. október 29. Omeljan Dovhanics, a történettudományok doktora, „A történelem által rehabilitáltak” kárpátaljai kötete tudományos-szerkesztési osztályának vezetője, a könyv megyei szerkesztőbizottságának elnökhelyettese, Olekszij Korszun tudományos kutató, „A történelem által rehabilitáltak” kárpátaljai kötete megyei szerkesztőbizottsága mellett működő szakértői tanács tagja, Mikola Vehes, a történettudományok doktora, professzor, az Ungvári Nemzeti Egyetem politológiai tanszékének vezetője Gajdos István parlamenti képviselő kérésére hivatalos történelmi tájékoztatót fogalmaztak meg azokról a kárpátaljai magyar és

német hadköteles személyekről, akiket a 4. Ukrán Front katonai tanácsa 1944. november 13-i 0036 sz. határozata alapján letartóztattak és izoláltak, valamint rehabilitációjuk szükségességéről.

2004. november 20. A Szolyvai Emlékparkban az elhurcolás 60. évfordulójának szentelt gyászszertartás keretében sor került a siratónalra felkerült 126 magyarlakta település feliratos emléktábláinak felavatásra is. Ezeken a táblákon több mint 5 ezer mártír neve lett megörökítve.

2004. november 21. A Lembergi Magyar Kulturális Szövetség szervezésében emlékjel állításra és koszorúzásra került sor az egykori sztarij szambori láger területén és a novij szambori katonai temetőben.

2006. december 14. A megyei tanács ülésén Mihail Kicskovszkij elnök előterjesztésében elhangzott, hogy Dupka György és Kőszeghy Elemér képviselői beadványát figyelembe véve, a 70-ből 66 képviselő megszavazta azt a határozatot, hogy nyilvánítsák háborús veteránokká és garantálják a szociális kedvezményeket minden kárpátaljaiaknak, akik a második világháború idején a magyar seregekben teljesítettek szolgálatot.

2007. december. A magyar kormány Kisebbségekért-díjjal tüntette ki a Szolyvai Emlékparkbizottságot.

2008. január 27. A Szolyvai Emlékparkbizottság immár hivatalosan bejegyzett társadalmi szervezetként tevékenykedik. Ebben az esztendőben folytatódott az emlékhely bővítése, területén kápolna és harangláb épült.

2008. november 19. „Megalázni sikerült, de megtörni nem!” Első szavalóverseny az 1944-ben elhurcolt magyar férfiak emlékére a KMMI-ben.

2008. november 22. A sztálini terror magyar és német áldozataira emlékeztek a Szolyvai Emlékparkban, ahol sor került a Mártírok Kápolnájának felszentelésére.

2009. november 18. Az 1944-es szomorú évforduló kapcsán Beregszászon az Európa – Magyar Házban kiállítással, könyv- és filmbemutatóval egybekötött nemzetközi emlékkonferenciára került sor, amelyet Walterné Müller Judit, a pécsi múzeum igazgatóhelyettese nyitott meg. A résztvevők megtekintették Havasi Jánosnak a Donbászon készített dokumentumfilmjét.

2010. november 19. „*Nem mondhatom el senkinek, elmondom hát mindenkinet*” címmel nemzetközi emlékkonferenciára került sor a beregszászi Európa-Magyar Házban a Szolyvai Emlékparkbizottság és a Pécsi Német Kör szervezésében.

2011. november 18. „*Ez volt a végállomás*” – nemzetközi emlékkonferencia Beregszászban a sztálini táborokba elhurcolt Kárpát-medencei magyarok és németek emlékére a Szolyvai Emlékparkbizottság és a Pécsi Német Kör szervezésében.

2011. november 19. Szolyván a koszorúzási megemlékezésen az elhurcoltak képviselői felavatják az emlékfalon elhelyezett magyarországi, felvidéki, erdélyi, délvidéki emléktáblákat.

2012. június 29.-július 10. A Pécsi Német Kör által szervezett kegyeleti és kutatóút az Ural térségében: Perm, Jekatyerinburg, Cseljabinszk, Ufa térségében 35 egykori, második világháborús kényszermunkatábor, civil internált- és hadifogoly temetőt azonosítottak, dokumentáltak. A tényfeltáró csoportban a Szolyvai Emlékparkbizottság Dupka György, Alekszej Korszon történészek képviselték.

2013. november 15. Nemzetközi konferenciát rendeztek a beregszászi Európa-Magyar Házban a „malenykij robotra” elhurcolt és a lágerekben odaveszett magyar állampolgárok emlékére. A rendezvényt dr. Tóth Mihály, a Szolyvai Emlékparkbizottság elnöke nyitotta meg. Előadást tartott: Matkovits Kretz Eleonóra (Pécs, Német Kör elnöke), Máthé Áron (történész, szociológus), Dr. Bognár Zalán (történész, egyetemi docens, Károli Gáspár Református Egyetem), Bíró Bence (Budapest, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem történész hallgatója), Waterné Müller Judit (Baranya Megyei Múzeumok megbízott igazgatója), Molnár József, Dupka György és Alekszej Korszon GUPVI-GULÁG kutató, Zubánics László történész és mások.

2013. november 16. A sztalinizmus áldozataira és a II. világháborúban hősi halált halt magyar katonákra a Szolyvai Emlékparkban ökumenikus istentisztelettel és koszorúzással emlékeztek. Megnyitó beszédet tartott dr. Tóth Mihály, a Szolyvai Emlékparkbizottság elnöke. A rendezvény fő szónoka Gajdos István parlamenti képviselő, az UMDSZ elnöke volt. A megemlékezés során került felavatásra a Magyar Gyermek- és Ifjúságvédelmi Szövetség és a Kárpátaljai Pa-

noráma Kulturális Alapítvány által állított Gyermekáldozatokért-emléktábla.

2014. november 21–22. A Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Történelem és Társadalomtudományi Tanszéke, valamint Lehoczky Tivadar Intézete a „malenki robot” téma körben nemzetközi tudományos konferenciát szervezett. A konferencián mások mellett előadást tartott dr. Tóth Mihály, a Szolyvai Emlékparkbizottság elnöke, dr. Dupka György, a szolyvai Emlékbizottság titkára is.

2014. november 21. Beregszászban, az Európa-Magyar Házban nemzetközi emlékkonferenciát rendezett a malenykij robot 70. évfordulójá alkalmából a Szolyvai Emlékparkbizottság. A tanácskozásban *A rehabilitálás ügye az ukrán törvényhozásban* címmel Gajdos István, a VI. összehívású parlament képviselője tartott előadást. A konferencián dr. Tóth Mihály, a Szolyvai Emlékparkbizottság elnöke a testület sokrétű tevékenységről szólt, majd ismertette Dupka György doktori (PhD) értekezését, amely a hetven éve történtek tudományos feldolgozása. Alekszij Korszon kutató legújabb okmánygyűjteményét mutatta be, amely a koncepciók perekkel, a kuláküldözéssel kapcsolatos levéltári dokumentumokat tartalmaz. Csordás László irodalomkritikus a malenykij robotnak a kárpátaljai magyar irodalomban való jelenlétéiről tartott előadást, míg Matkovits Kretz Eleonóra a Kárpát-medencei németek kálváriájáról beszélt.

2014. november 22. A Szolyvai Emlékparkban a megemlékezés keretében avatták fel Raul Wallenberg svéd diplomata, a kommunista diktatúra áldozatának domborművét, Magyarország Ungvári Főkonzulátusának adományát. A dombormű alkotója az ungvári Mihajlo Kolodko szobrászművész.

2014. november 22. Ökumenikus istentisztelettel egybekötött koszorúzást tartottak a sztalinizmus áldozatainak és a II. világháborúban hősi halált halt magyar katonák emlékére a Szolyvai Emlékparkban. Zubánics László, az Ukrainai Magyar Demokrata Szövetség (UMDSZ) Nemzeti Tanácsa elnöke megnyitója után dr. Tóth Mihály, a Szolyvai Emlékparkbizottság elnöke a múltra, a parképítés újabb eredményeire emlékeztetett. A történelmi eseményeket, azok másnak szóló üzeneteit

foglalták össze a szónokok: dr. Keskeny Ernő, Hennagyij Druzenko, Schiffer András, Gajdos István, dr. Legény Zsolt, Matkovits Kretz Eleonóra, Kőteles László és Dupka György. A gyászszerzertartásban rész vett Ft. Majnek Antal, a Munkácsi Római Katolikus Egyházmegye megyéspüspöke, Pocsai Vince és Kiss László református tiszteletes, Mihajlo atya szolyvai, valamint Gulybán Tibor felsőszolcai görög katolikus parochus.

2014. november 22. A Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség szervezésében közel félezren gyalogoltak végig a Munkács-tól Szolyváig tartó 26 km-es távolságot. Ezt az útvonalat tették meg a sztálini terror áldozatai – nagyapáink és dédapáink – 1944 novemberében.

2015. november 20. A beregszászi Európa-Magyar Házban hagyományt követően ebben az évben is megrendezték „A sztalinizmus Kárpát-medencei magyar és német áldozatai” című nemzetközi emlékkonferenciát a GUPVI-GULAG-emlékév alkalmából a Szolyvai Emlékparkbizottság és a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet szervezésében. A zsúfolásig megtelt teremben a megemlékezést Zubánics László, az UNE magyar karának dékán-helyettese nyitotta meg, majd köszöntötte a 95 esztendős id. Pocsai Vince túlélőt. Ezt követően pedig megnyitotta M. Lovász Noémi kolozsvári képzőművész „Málenkij robot” című kiállítását. Az emlékműsor után előadást tartott dr. Tóth Mihály, a Szolyvai Emlékparkbizottság elnöke, dr. Latorcái Csaba, a Miniszterelnökség kiemelt társadalmi ügyekért felelős helyettes államtitkára, dr. Murádin János Kristóf, a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem adjunktusa, kari kancellárja, Matkovits-Kretz Eleonóra, a Magyarországi Németek Pécs-Baranyai Nemzetiségi Körének elnöke, dr. Dupka György, a Szolyvai Emlékparkbizottság titkára, Mihajlo Miszjuk, a Kárpátaljai Megyei Levéltár igazgatója és mások.

2015. november 21. A hagyományos koszorúzással egybekötött megemlékezés többéves kimaradás után ismét mindenki meghatározó magyarságszervezet, az UMDSZ és a KMKSZ vezetőinek és tagságának részvételével kerül megtartásra, melyen dr. Tóth Mihály köszöntő szavai után emlékbeszédet tartott: dr. Semjén Zsolt nemzetpolitikáért felelős miniszterelnök-helyettes, Brenzovics László parlamenti képviselő, a KMKSZ elnöke, Hennagyij Moszkal, Kárpátalja kormányzója, Szél Bernadett, az LMP társelnöke, Zubánics László, az UMDSZ elnöke.

A SZOLYVAI EMLÉKPARKBIZOTTSÁG ÖSSZETÉTELE 2016.

Elnök: **dr. Tóth Mihály**

Titkár: **dr. Dupka György**

Tagok:

Asztalos Éva, építész-tervező

Argyelán György, a Szolyvai Emlékpark gondnoka

Gajdos István, az UMDSZ Nemzeti Tanácsának elnöke

Horváth Sándor, költő újságíró

Kincs Gábor, a Kárpátaljai Magyar Szervezetek Fórumának elnöke

Kizman Zoltán, a Kárpátaljai Németek Wiedegeburth Szövetségének elnöke

Korszun Alekszej történész

dr. Lazur Jaroszlav, az Emlékparkbizottság jogásza, az Ungvári Nemzeti Egyetem Jogtudományi Karának dékánja

Kőszeghy Elemér, a Magyar Újságírók Kárpátaljai Szövetségének elnöke

Ifj. Pocsai Vince református lelkész

Revák István nyugdíjas, a Kárpátaljai Megyei Állami Közigazgatás egykori elnöke

Reöthy János, Szolyva város polgármestere (2002-2010), üzletember

Sepa György, a Szolyvai Római Katolikus egyházközség gondnoka

Vass István, nyugdíjas, a Szolyvai Magyar Kulturális Szövetség elnöke

Zubánics László történész, az UMDSZ és a KMMI elnöke

GEDENKPARK „SZOLYVA“

VOR 70 JAHREN GESCHAH ES...

**Zusammenfassende Publikation
über die Verfolgung von Ungarn
und Deutschen in Transkarpatien**

(Zwangsarbeit, die sogenannte „Malenkij Rabota“,
Internierungen und Deportationen)
1944–1945/1955

(in Ungarisch, Ukrainisch und Deutsch)

Uzhhorod (Ungvár)
2016

DIE ANWENDUNG DES KOLLEKTIVSCHULDPRINZIPS GEGENÜBER UNGARN UND DEUTSCHEN IN TRANSKARPATIEN

Die Regierungen der Europäischen Union, darunter die Ungarns, und auch die Regierung der Ukraine haben wiederholt erklärt, dass die verschiedenen Unterdrückungsregime und deren Opfer nicht unterschiedlich beurteilt werden können und dürfen. Detaillierte Recherchen der erschütternden Ereignisse, ein möglichst breites und den Opfern würdiges Gedenken und eine eindeutige und öffentliche Verurteilung der grausamen Taten repressiver Staatsmächte ist vor allem für unsere Zukunft und insbesondere im Hinblick auf kommende Generationen wichtig, denn das Gedenken an die Opfer sowie die Kenntnis und Bewusstmachung der verbrecherischen Taten, die das Schicksal der Opfer bestimmten, ist die beste Vorbeugungsmaßnahme gegen eine Wiederholung solcher Tragödien.

Aus diesem Grund wäre es notwendig, den Hunderttausenden zu gedenken, die in den Jahren 1944 und 1945 aus den Gebieten der Länder, die von sowjetischer Truppen besetzt waren – darunter Ungarn –, deportiert wurden, unter ihnen auch Ungarn und Deutsche aus Transkarpatien.

Zum einem Symbol dieser vielen Tragödien wurde Szolyva (ukrainisch: Swaljawa, deutsch: Schwallbach), denn hier wurde vor mehr als 70 Jahren vom GUPVI⁵ ein Durchgangslager inklusive eines dazugehörigen Gefangenfriedhofs eingerichtet, ein Ort, der für die Ungarn des Karpatenbeckens zum Golgatha und später zu einer Stätte der Ehrerbietung

⁵ **GUPWI/ГУПВИ** – Hauptverwaltung für Kriegsgefangene und Internierte/Glawnje Uprawlenije po djelam wojennaplennih i interniowannih.

den Opfern gegenüber wurde. Tausende unschuldige Menschen ruhen an diesem Ort in ewigem Frieden; in Transkarpatien gibt es keine einzige ungarische und deutsche Familie, die von dieser großen Tragödie nicht betroffen wäre. Nur wenige der später ins Lager deportierten Personen hatten ihre Nationalität verleugnet; sie hielten sich an ihre Religion, an überlieferte Traditionen und an ihre Konfession, an die eigene Scholle, sie wollte hier den Rest ihres Lebens verbringen. Bis heute ist es eine schmerzliche Wahrheit, dass viele der Opfer glaubten, mit der Ankunft der sowjetischen Truppen käme auch der Frieden in die Region und es beginne ein neues, glücklicheres Leben. Stattdessen kam nun erst die Zeit der wirklichen Leiden für Tausende und Abertausende von Menschen.

Inzwischen wissen wir, dass GULAG und GUPWI⁶ ebenso wie die Todeslager von Auschwitz-Birkenau oder Mauthausen Symbole für das Böse sind, Symbole zweier parallel existierender Diktaturen. Zwischen diesen gibt es keine Unterschiede.

⁶ ГУЛАГ / ГУЛАГ – Hauptlagerverwaltung/Glavnaja Uprawlenije Lagerej OGPU-NKWD-MDB-MWD SSSR (1934–1964).

DIE ANORDNUNG ÜBER HAFTBEFEHLE

Zwecks Annexion der Karpatenukraine und deren schnellstmöglicher totaler „Sowjetisierung“ traf der Militärrat der 4. Ukrainischen Front am 12. November 1944 in Übereinstimmung mit einem im Voraus von den Herren des Kremls vorbereiteten Szenario seine Entscheidung über die Anwendung des Kollektivschuldprinzips gegenüber Ungarn und Deutschen, die – so die Annahme – einer Sowjetisierung der Region im Wege standen. Im Erlass Nr. 0036 vom 13. November 1944 wurde über die bevorstehende Verhaftung und Internierung von mehreren Tausend Karpateneinwohnern folgendermaßen entschieden: „... In zahlreichen Siedlungen wohnen wehrpflichtige Personen ungarischer und deutscher Nationalität, die ebenfalls, wie die Soldaten des Feindes, festzunehmen und ins Gefangenentaler zu deportieren sind!“ Dieser Erlass wurde durch Armeegeneral Petrow als Kommandeur der Front sowie von den Mitgliedern des Soldatenrates Generaloberst Mehlis, Generalmajor Novikow und Generalleutnant der Artillerie Kariofilli unterzeichnet.

Dem Erlass wurde der *Befehl Nr. 2 der Stadtkommandantur* in Ungarisch und Deutsch beigefügt. Der abschließende Textteil des ungarischsprachigen Plakats verlangte, dass sich die „wehrpflichtigen Personen ungarischer und deutscher Nationalität“ im Alter zwischen 18 und 50 Jahren bei der Stadtkommandantur „zu melden haben ... Der letzte Anmeldungstag ist der 16. November 1944. ... Diejenigen, die der Anmeldungspflicht nicht nachkommen, werden verhaftet und vor ein Militärgericht gestellt. Die Stadtkommandantur.“ Der Text dieses Erlases wurde nach dem 13. November 1944 auch in den von Ungarn und Deutschen bewohnten Dörfern ausgehängt. Die örtlichen Amtsleiter hatten sich gemeinsam mit der Stadtkommandantur das Märchen über die *Drei-Tage-Arbeit* („Malenkij Rabota“) ausgedacht, demzufolge die Menschen für Brücken- und Straßenreparaturen mobilisiert werden sollten. Der Erlass wurde öffentlich verbreitet, und zwar mit der Ergänzung, dass die Betroffenen „genug Nahrungsmittel für drei Tage mitnehmen sollen“.

Für viele ungarischen und deutschen Menschen ist der 18. November 1944 zum Beginn ihres Leidens geworden; in Begleitung bewaffneter NKWD⁷-Leute wurden sie ins Sammellager nach Swaljawa deportiert. Um eventueller Flüchtlinge habhaft zu werden, wurden im Auftrag von NKWD und SMERSch⁸ Wohnhäuser, Felder, Täler, Wälder, verlassene landwirtschaftliche Gebäude und alle Ortschaften durchsucht, in denen sich die „schuldigen Personen“, deren einzige „Schuld“ in ihrer Abstammung bestand, verstecken hätten können.

Laut dem NKWD-Rapport Nr. 5032P vom 17. Dezember 1944 wurden in der Karpatenregion „... vom 18. November bis 16. Dezember des laufenden Jahres durch die NKWD-Truppen insgesamt 22 971 Personen festgenommen und in die Sammelpunkte für Kriegsgefangenen deportiert.“ Der Befehlshaber der zur 4. Ukrainischen Front gehörenden NKWD-Truppen, Generalmajor Fedejew, berichtete seinen Vorgesetzten, dass „die Säuberungsoperation im rückwärtigen Heeresgebiet fortgesetzt wird“.

DIE OPFER DER ZWANGSSOWJETISIERUNG

Die oben erwähnten NKWD-Rapporte verschweigen die Anzahl der unterwegs Verstorbenen, doch durch die Überlebenden dieser Tragödie ist überliefert, dass Gefangene aus den Marschkolonnen, die auf dem Weg nach Swaljawa und Staryj Sambor (im Lemberger Gebiet) im Zustand äußerster Erschöpfung zurückblieben oder bewusstlos zusammenbrachen, von den Wachmannschaften vor Ort hingerichtet wurden. Damit die Zahl der Gefangenen wieder stimmte, wurden die Getöteten durch Personen ruthenischer bzw. ukrainischer und anderer Nationalitäten aus der Bevölkerung der am Weg liegenden Dörfer ersetzt. Nicht selten wurden auch Schaulustige und zufällig Vorbeigehende in die Gefangenekolonnen zwangsweise eingereiht. Infolge dieses grausamen Vorgehens sind auch Slowaken, Rumänen, Ruthenen, Ukrainer, Juden und Vertreter anderer Nationen, Pfarrer ebenso wie Kommunisten, in die Konzentrationslager geraten.

Besonders schockierend ist die Tatsache, wie offen diese Operation – trotz des falschen Vorwands als Drei-Tage-Arbeit – verwirklicht wurde. Zu dieser Zeit bereiteten sich die von der Sowjetleitung eingesetzten örtlichen Machthaber, die den Volksrat der Karpatenukraine vertraten, auf ein sehr wichtiges politisches Ereignis vor, und die entstandene Situation war Iwan Turianytsja als Leiter der Parteiorganisation in der Region, später Erster Sekretär des Zentralkomitees der Kommunistischen Partei der Karpatenukraine, keinesfalls gleichgültig.

Am Tag nach der Verhaftung des größten Teils der „zur Internierung bestimmten Personen“, am 19. November 1944, wurde der erste Kongress der Kommunistischen Partei der Karpatenukraine eröffnet, auf dem die langfristigen Perspektiven der Tätigkeit der Kommunistischen Partei des Landes wie auch die Frage der Vereinigung der Karpatenukraine mit der Sowjetukraine diskutiert wurden. Eine Woche später, am 26. November, fand der erste Kongress der Volkskomitees der Karpatenukraine statt, auf dem das Manifest über die Wiedervereinigung der

⁷ NKWD (NKWD SSSR): НКВД, НКВД СССР – Volkskommissariat für innere Angelegenheiten/ Narodniy Komissariat Wnutrennih Djel.

⁸ SZMERS/ГУКР „Смерт“ – Hauptverwaltung des militärischen Abwehrdienstes (von SMERt Schpionam, russisch Смерть шпионам; deutsch „Tod den Spionen“)/Glawnaja Uprawlenijw Vojennoj Kontrazvedki „Smers“.

Karpatenukraine mit der Sowjetukraine verabschiedet wurde. Unter diesen Umständen waren die Verhaftungen wahrscheinlich nicht zuletzt Element eines Plans, der auf die Aufrechterhaltung der öffentlichen Ordnung zielte.

Hinsichtlich der Einstellung der ungarischen Bevölkerung ist ein Zitat von Generalleutnant Pronin, des Leiters der politischen Verwaltung der 4. Ukrainischen Front, erwähnungswert, der später eingestehen musste: „Die politische Situation verschlechterte sich in dieser Zeit (nach dem Unterschreiben des Manifests über die Wiedervereinigung) wesentlich. Vor dem Kongress stand die ungarische Bevölkerung dem Einmarsch der Sowjetarmee in die Karpatenukraine wenn nicht freudig, so doch in keinem Fall feindlich gegenüber. Doch jetzt, als von den Behörden der Staatssicherheit etwa 30 000 ungarische Wehrpflichtige ‚abgesondert‘ und interniert wurden, schlug die Stimmung nicht nur der Mehrheit der ungarischen Bevölkerung, sondern auch eines Teils der die Ungarn unterstützenden Ukrainer auf gewisse Weise in eine den Russen gegenüber feindselige um. Dies war insbesondere eine Reaktion auf die Veröffentlichung des Manifests.“

Die erste Dekade der Sowjetperiode war von weiteren Deportationen gekennzeichnet, außerdem von der Mobilisierung deutscher Frauen und Männer zu Reparaturarbeiten, von der Deportation und Aussiedlung deutscher und ungarischer Familien nach Sibirien, von der Einberufung deutscher und ungarischer Jugendlicher zu Arbeitstruppen in den Donbas (Donezbecken), von politischen Schauprozessen und Prozessen gegen die Kulaken (Großbauern) sowie von der Verfolgung aufgrund der Religion.

EIN DENKMAL FÜR DIE UNGARISCHEN OPFER DES STALINISMUS!

Gegen die schreckliche Ungerechtigkeit, unter der die örtliche ungarische Bevölkerung litt, erhob zur damaligen Zeit niemand seine Stimme. Heute leben wir glücklicherweise in einer anderen Zeit, im Bewusstsein der Tatsache, dass die Opfer der GULAG-GUPWI-Lager mit ihrem Tod dem Leben und den Lebendigen dienen. Wir sind auch ihnen dafür dankbar, dass wir in der Gegenwart in einer gerechteren und freieren Welt leben. Infolge des Systemwechsels können wir heute den Opfern zweier Weltkriege und der sowjetischen Besatzung auch an der vielleicht größten Gedenkstätte im Karpatenbecken gedenken, die in Swaljawa dank dem Zusammenhalt der Ungarn Transkarpatiens und mit Unterstützung der Regierungen von Ungarn und Deutschland errichtet werden konnte, als Erinnerung an die tragischen Ereignisse, als Denkmal für die Opfer einer dunklen Diktatur aus einer vergangenen Epoche, eine Gedenkstätte, die zur Pilgerstätte für alle Ungarn der Gegend wurde.

Die Initiative für die Stiftung eines Gedenkparkes entstand vor 27 Jahren, dessen Geschichte ist reich an Geschehnissen, die Literatur auch umfangsreich. Ein Meilenstein war die Gedenkkonferenz in Berehowo am 18. November 1989. (Die Mitglieder des Organisationskomitees der Konferenz in Gedenken an die Deportierten waren Sándor Fodó, Vorsitzender des Kulturvereins der Ungarn Transkarpatiens [KMKSZ – Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség], György Dupka, verantwortlicher Sekretär, sowie Kálmán Móricz, Tibor Szöllősy, Árpád Dalmary, Imre Zoltán Kovács, János Váradi-Sternberg, Béla Szabó und Gábor Molnár.)

Auf dieser Gedenkkonferenz wurde beschlossen, mit der Sammlung von Spenden und Fördergeldern für die Finanzierung einer Gedenkstätte zu beginnen, die am Ort des ehemaligen Lagers für Kriegsgefangene in der Stadt Swaljawa errichtet werden sollte. Das Exekutivkomitee des Stadtrates stellte für diesen Zweck am Ort des ehemaligen Friedhofes circa einen Hektar Land zur Verfügung. Die Projekt- und Bauarbeiten

wurden seitens des ungarischen Kulturvereins in Transkarpatien (KM-KSZ) durch den Vizevorsitzenden Mihály Tóth koordiniert, darüber hinaus vom beauftragten Sekretär György Dupka und dem Vorstandsmitglied Tihamér Kiszely sowie seitens des Gebietskomitees für Rehabilitierung von Bertalan Molnár, dem stellvertretenden Leiter des Exekutivkomitees des Gebietsrates und Vorsitzenden der Arbeitsgruppe zur Wiederherstellung der Rechte der Rehabilitierten.

Der Grundstein für den Gedenkpark wurde am 24. November 1990 gelegt. Mit der Erarbeitung des Bauprojekts für den Gedenkpark „Szolyva“ wurde im Jahr 1991 die Uzhhoroder Architektin Eva Asztalos beauftragt; der Bau begann noch im gleichen Jahr, nachdem die notwendigen Unterlagen und Dokumentationen erstellt wurden.

1992 hielt die im April des gleichen Jahres registrierte Stiftung „Kárpátalja“ mit Mihály Tóth an der Spitze ihre erste Sitzung ab. In dieser Sitzung wurde entschieden, dass die Stiftung den Aufbau des Gedenkparkes „Szolyva“ übernehmen soll.

Im Jahr 1993 realisierte das Bauunternehmen Poljana (Direktor Petri Hutnik) im Auftrag der Stiftung „Kárpátalja“ die Geländeplanung und begann mit den Bauarbeiten. Die Baukosten für den Gedenkpark wurden durch Spenden sowohl von Personen als auch Unternehmen gedeckt (die wichtigsten davon sind: die Kollektivwirtschaft „Prykordonyk“ aus Péterfalva, die Nähfabrik aus Berehowo, die Forschungsstation aus Nagybakta, das Zuchtwerk aus Gát und v. a. m.), außerdem mit Mitteln der öffentlichen Gyula-Ilyés-Stiftung.

**A Szolyvai Emlékkpark
I. világháborús sírkertje**

**Gedenkpark „Szolyva“
Kriegsgräberstätte des Ersten Weltkriegs**

**Цвинтар воїнів І. Світової війни
в Свалявському меморіальному парку**

*Az I. világháború hősi halottainak
feliratos emlékoszlopa
Gedenkobelisk für die Gefallenen
des I. Weltkrieges
Обеліск воїнам
І. Світової війни з написом*

*Egy névtelen főtiszt sírhantja
Bestattung eines
unbekannten Offiziers
Могила невідомого офіцера*

**A Szolyayai Emlékpark II. világháborús honvéd
és a sztálinizmus civil áldozatainak sírkertje**

**Gedenkpark „Szolyva“ Grabstätte von ungarischen Soldaten
des Zweiten Weltkriegs und Zivilopfern des Stalinismus**

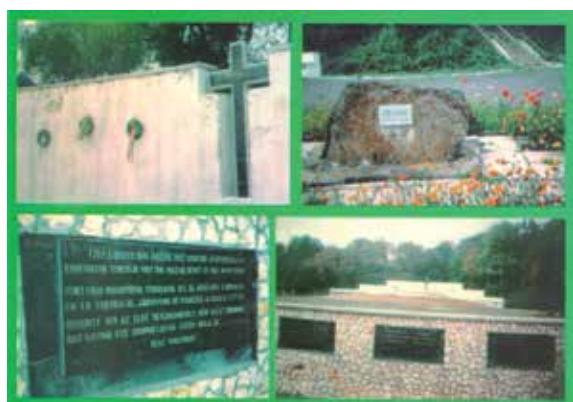
**Цвинтар воїнів-гонведів ІІ. Світової війни та цивільних
жертв сталінських репресій
в Свалявському меморіальному парку**

Alapkő az egykori szolyvai lágertemetőben, 1990.

Grundstein des ehemaligen Lagerfriedhofs „Szolyva“, 1990

Меморіальний камінь на колишньому цвинтарі Свалявського табору, 1990 р.

Képeslap a Szolyvai Emlékparkról, 1995

Ansichtskarte über den Gedenkpark „Szolyva“, 1995

Листівка про Свалявський меморіальний парк, 1995р.

A sztálinizmus áldozatainak obeliszke, 1995

Gedenkobelisk für die Opfer des Stalinismus, 1995

Обеліск жертвам сталінізму, 1995р.

II. világháborús ismeretlen magyar honvédek újratemetett sírhantja, 1998

Umbettung der unbekannten ungarischen Soldaten des II. Weltkrieges, 1998

Могила перепоховання невідомих угорських воїнів ІІ. Світової війни, 1998р.

*Kopjafa az újra elhantoltak sírhelyén, 2002
Gedenkstein, s.g. „Kopjafa“ an Ort der Umbettung, 2002
Пам'ятний стовп на місці перепоховання, 2002р.*

*Emlékkfal 126 magyarlakta település közel 5500 mártir felvéseti nevével, 2004.
Gedenkwand für die etwa 5500 Opfer der Repressionen aus den 126 ungarischen Siedlungen, 2004
Пам'ятна стіна з викарбуваними іменами 5500 жертв з 126 угорських поселень Закарпаття, 2004р.*

*A Mártirok Kápolnája, 2008
Märtyrer-Kapelle, 2008
Каплиця жертв, 2008р.*

*A központi emlékfalon elhelyezett magyarországi, felvidéki, erdélyi, délvidéki áldozatok emléktáblája, 2011.
Gedenktafel an der zentralen Gedenkwand für die Ofer aus Ungarn, Südslowakei, Transsilvanien und Nordserbien, 2011
Пам'ятні дошки з іменами жертв з різних міст Угорщини, Південної Словаччини, Трансильванії, Північної Сербії на центральній стіні меморіалу, 2011.*

Raoul Wallenberg (1912 - ?) emléktáblája, 2014

Raoul Wallenberg (1912 - ?) - Gedenktafel, 2014

Меморіальна дошка Рауля Валленберга (1919 - ?), 2014р.

Felvételek a hagyományos novemberi megemlékezésekről,
2011–2015

Aufnahmen der traditionellen Gedenkfeier
im November, 2011-2015

Світлини з традиційних поминань,
листопад, 2011–2015 р.

Megemlékezés a központi emlékfalon elhelyezett magyarországi, felvidéki, erdélyi, délvidéki áldozatok emléktábláknál

*Gedenken an die Opfer aus Ungarn, Südslowakei, Transsilvanien und Nordserbien
an der Gedenktafel bei der zentralen Gedenkwand*

*Покладання вінків жертвам з різних міст Угорщини, Південної Словаччини, Трансільванії,
Північної Сербії біля меморіальної дошки*

*Ökumenikus szertartás a kopjafánál
Ökumenische Messe am Gedenkstein, s.g. „Kopjafa“
Екуменічна служба біла пам'ятного стовпа*

Megemlékezés a központi emlékfalon elhelyezett magyarországi, felvidéki, erdélyi, délvidéki áldozatok emléktábláknál

*Gedenken an die Opfer aus Ungarn, Südslowakei, Transsilvanien und Nordserbien
an der Gedenktafel bei der zentralen Gedenkwand*

*Покладання вінків жертвам з різних міст Угорщини, Південної Словаччини, Трансільванії,
Північної Сербії біля меморіальної дошки*

*Aknaszlatinai kerekpárosok hagyományos zarándoklata
Radfahrer aus Aknaszlatina (ukrainisch – Solotwino, deutsch – Salzgruben)
an ihrer traditioneller Wallfahrt
Традиційне паломництво велосипедистів з м. Солотвино*

DAS KOMITEE DES GEDENKPARKS „SZOLYVA“

Am 9. Juli 1994 wurde im Büro von Bertalan Molnár, des ersten stellvertretender Leiters des Gebietsrates, das Komitee des Gedenkparks „Szolyva“ gegründet. Die Gründungsmitglieder waren Mihály Tóth, Parlamentsabgeordneter und Vorsitzender des ungarischen Kulturvereins in Transkarpatien (KMKSZ), Sándor Fodó, Mitglied der Arbeitskommision des Gebietsrates für Rehabilitierung, György Dupka, Vorsitzender der Gesellschaft der ungarischen Intelligenz in Transkarpatien (MÉKK), Sándor Horváth, Kurator der Stiftung „Kárpátalja“, und Bertalan Molnár, Vorsitzender der Arbeitsgruppe zur Wiederherstellung der Rechte der Rehabilitierten.

Am 27. November 1994 wurde im Gedenkpark die sogenannte Klagewand eröffnet, die sich im Zentrum des Parks befindet und als Forum bzw. zentrale Stätte bei feierlichen Versammlungen dient. Die Wand besteht aus einigen Kreissegmenten, die die Höllenkreise symbolisieren. Die sechs Kreissegmente bilden eine Treppe. Der obere Kreis bildet eine offene Fläche – ein Postament. Der Hang hinter der Klagewand ist als Grabstätte samt Büschen und Bäumen unberührt geblieben. Der Park schließt auch einen Militärfriedhof aus der Zeit des ersten Weltkrieges und einen dazugehörigen Gedenkobelisken ein.

Aus Anlass der Parkeröffnung wurde das Komitee des Gedenkparks „Szolyva“ in Anerkennung der geleisteten Arbeit vom ungarischen Staatspräsidenten Árpád Göncz mit der Goldmedaille des Präsidenten der Ungarischen Republik ausgezeichnet.

Im Jahr 1995 wurden die Arbeiten mit Unterstützung der öffentlichen Illyés-Stiftung und der deutschen Stiftung für Kriegsgräberfürsorge fortgesetzt. Auf Initiative und unter der Leitung von Vater Antal Heveli, des römisch-katholischen Pfarrers der Stadt Swaljawa, wurde auf dem Hügel über dem Gedenkpark ein Obelisk zum Gedenken an die Opfer des stalinistischen Terrors errichtet, der am 19. November 1995 eingeweiht wurde.

Am 20. November 2004, zum 60. Gedenktag der Deportation, wurden im Gedenkpark „Szolyva“ während einer Trauerzeremonie an der Klagewand die Gedenktafeln für die Opfer der Repression angebracht, die aus 126 ungarischen Siedlungen stammten. Auf den an der Klagewand befestigten Granittafeln sind die Namen von 5500 Märtyrern zu lesen.

Für seine mehrjährige konsequente und zielgerichtete Arbeit, die für die Errichtung der Gedenkstätte wesentlich war, wurde das Komitee des Gedenkparks „Szolyva“ mit dem Preis „Für die Minderheiten“ ausgezeichnet.

Im Zeitraum zwischen 1993 und Ende 2007 handelte das Komitee des Gedenkparks „Szolyva“ als öffentliche Organisation ohne den Status einer juristischen Person. Am 23. Januar 2008 wurde das Komitee des Gedenkparks „Szolyva“ endlich offiziell als gemeinnütziger Verein registriert. Die Gründungsmitglieder des nun als juristische Person handelnden Komitees des Gedenkparks „Szolyva“ waren Mihály Tóth (Vorsitzender), György Dupka (beauftragter Sekretär), György Argyelán, István Vass, Iván Kerecsán, János Reóthy (Swaljawa/Szolyva), István Gajdos, László Zubánics, Gábor Kincs, István Revák (Berehowo/Beregssász), Zoltán Kizman (Mukatschewo/Munkács), Elemér Kőszeghy, Alekszej Korszun, Sándor Horváth, Jaroszlaw Lazur (Uzhhorod/Ungvár) und die inzwischen verstorbenen Péter Árpa (Uzhhorod/Ungvár), Béla Pirigyi (Berehowo/Beregssász) und Tibor Vass (Kiew).

In den Jahren 2008 und 2009 konnte dank der Unterstützung der Stiftung „Szülőföld“ das Komitee die Märtyrer-Kapelle errichten lassen, die gleichzeitig als Glockenturm dient. Außerdem konnten auf dem Parkgelände moderne sanitäre Anlagen installiert werden. In der Märtyrer-Kapelle wurde eine Ausstellung zum Thema „Malenkij Rabota“ organisiert, die die wichtigsten Dokumente zeigt. Das Komitee des Gedenkparks „Szolyva“ beschäftigte sich auch mit Eigentumsfragen des Parkterritoriums: Grundstück und die Immobilien gingen in das Eigentum der römisch-katholischen Gemeinde der Stadt Swaljawa über, während das Komitee weiterhin die Instandhaltung und den Ausbau des Gedenkparks verantwortet.

An den zur Gedenkstätte führenden Straßen wurden im Jahr 2010 mit Unterstützung der Corvinus AG und des Transkarpatischen Zentrums für

Unternehmensentwicklung touristische Wegweiser und Verkehrszeichen installiert, durch die sich die Besucher auf der Hauptstrecke Kiew–Tschop bzw. innerhalb der Stadt Swaljawa besser orientieren können. Das Komitee errichtete am Haupteingang des Parks eine dreisprachige Tafel (in Ukrainisch, Deutsch und Ungarisch) und veröffentlichte zum Gedenkpark „Szolyva“ Informationsbroschüren und Karten in drei Sprachen.

2010 erklärte die Bethlen-Gábor-Stiftung den Gedenkpark „Szolyva“ zu einer Einrichtung von nationaler Bedeutung.

Jährlich im November, jeweils an dem Samstag, der dem Erzsébet-Namenstag am nächsten liegt, halten – organisiert vom Komitee des Gedenkparks „Szolyva“ – verschiedene öffentliche ungarische Organisationen sowie die Kirchen unterschiedlicher Konfessionen einen Gedenkgottesdienst ab, der mit einer Kranzniederlegung verbunden ist.

Das Komitee sorgt ständig für die Pflege des Parks und die Erhaltung seines Zustandes; unterschiedliche Objekte in der Parkzone wurden in Obhut der regionalen Denkmalschutzkommission gegeben. Das Komitee setzt sich für die moralische und materielle Rehabilitierung der Überlebenden ein und plädiert für eine offizielle Anerkennung der tragischen Ereignisse durch den ukrainischen Staat.

Das Komitee unterstützt sowohl die Archivforschung und andere mit der Deportationen verbundene Recherchen als auch die Veröffentlichung der Ergebnisse. Inzwischen erschienen über 30 einzelne Publikationen. Jährlich finden Konferenzen statt, auf denen die Forschungsergebnisse und entsprechende Publikationen präsentiert werden.

Die Mitglieder des Komitees halten oft Vorträge über ihre Forschungsthemen in verschiedenen von Ungarn bewohnten Städten des Karpatenbeckens ab und sie beteiligen sich an den Recherchen der wissenschaftlichen Institute. Sie initiierten die Zusammenstellung einer nach einzelnen Regionen (Ungarn, Südslowakei, Transsilvanien, Nordserbien) geordneten Opferliste für das gesamte Karpatenbecken, um die Namen von allen deportierten deutschen und ungarischen Bürgern zu erfassen. Das Gedenkbuch mit den Namen der Opfer, die infolge der Recherchen bekannt wurden, wird in der Märtyrer-Kapelle seinen Platz haben und auf der Klagewand werden die Namen von weiteren 3000 Märtyrern eingraviert.

Der Gedenkpark „Szolyva“ ist zurzeit eine der größten Gedenkstätten in Zentral- und Osteuropa, ein Ort der ewigen Ruhe und Versöhnung. In der letzten Zeit besuchen den Gedenkpark mehr und mehr Menschen aus Ungarn, aber auch Menschen aus anderen Orten kommen hierher, etwa aus dem ostslowakischen Kočice, aus der Gegend von Veľké Kapušany oder aus der zur rumänischen Provinz Satu Mare gehörenden Stadt Halmeu und aus westeuropäischen Ländern.

CHRONIK DER WICHTIGSTEN EREIGNISSE

27. Oktober 1944: Einmarsch der Sowjetarmee in Uzhhorod (Ungvar).

Am 12./13. November 1944 wird durch den Erlass Nr. 0036 des Soldatenrates der 4. Ukrainischen Front verordnet, dass die wehrpflichtigen ungarischen und deutschen Männer wie auch die feindlichen Soldaten festzunehmen und in die Gefangenengelager zu deportieren sind.

Am 13. November 1944 verkündet der Befehl Nr. 2 der Stadtkommandantur in allen von Ungarn und Deutschen bewohnten Siedlungen der Karpatengegend durch in ungarischer und russischer Sprache verfasste Plakate, dass sich die deutschen und ungarischen männlichen Personen im Alter zwischen 18 und 50 Jahren im Zeitraum vom 14. bis 16. November bei der nächsten Stadtcommandantur zu melden haben. Wer sich diesem Befehl nicht unterordnet, wird vor ein Kriegsgericht gestellt. Außer aus den vier Gebieten Transkarpatiens werden auch aus der Umgebung von Vásárosnamény, Ostungarn, sowie aus der Gegend von Košice Männer sowie auch deutsche Frauen ebenso wie Mütter mit Kindern zur Zwangsarbeit, der sogenannten „Malenkij Rabota“, herangezogen.

Am 18. November 1944 werden nach der Erfassung durch militärische Amtsstellen Tausende in die stalinistischen Arbeitslager (nach Swaljawa , Stari Sambor, Sanok, Borisiv etc.) deportiert.

Am 26. November 1944 erklärt nach der ethnischen Säuberung der erste Kongress der Volkskomitees der Karpatenukraine in Mukatschewo die Wiedervereinigung des Gebietes mit der Sowjetukraine. Gewählt wird hier auch der Volksrat der Karpatenukraine mit dem Präsidenten Iwan Turjanitsa.

Vom 18. November bis zum 16. Dezember 1944 werden laut den in Moskauer Archiven gefundenen Dokumenten in der Karpatengegend von NKWD-Truppen 22 951 Menschen, darunter viele Zivilisten, festgenommen, in Gefangenengelager deportiert und dort interniert.

Im Laufe des Dezembers 1944 werden von den NKWD-Truppen nachträgliche Sonderaktionen durchgeführt, um eventuell verbliebene

deutsche Männer im Alter zwischen 18 und 50 Jahren aus der Umgebung von Swaljawa, Mukatschewo, Irschawa, Wynohradiw, Rachiw und Chust aufzuspüren und zu inhaftieren. Dabei werden weitere 292 Personen festgenommen und in Gefangenengelager deportiert.

Im Dezember 1944 bricht im Lager von Swaljawa das Fleckfieber aus; infolge der Krankheit sterben täglich Hunderte von Gefangenen.

Am 18. Dezember 1944 verabschiedet der Volksrat eine Verordnung über die Errichtung eines außerordentlichen Sondergerichts, das in Eilverhandlungen Entscheidungen über sogenannte Volksfeinde fällt.

Zwischen dem 20. und 30. Januar 1945 fordern Angehörige in Briefen, die sie bei den örtlichen Ämtern einreichen, die Rückkehr der Deportierten.

Am 29. Juni 1945 wird in Moskau der Vertrag zwischen der Tschechoslowakei und der Sowjetunion über die Rückgabe der Karpatenukraine an die Sowjetunion unterzeichnet.

Anfang Juli 1945 werden die Gemeindevorsteher der Siedlungen durch ein Rundschreiben der Sozialabteilung des Volksrats Transkarpatiens verpflichtet, innerhalb von kürzester Zeit Listen mit den Namen der in den Gefangenengelagern festgehaltenen Einwohner Transkarpatiens zusammenzustellen. Anhand dieser Listen lässt sich die Anzahl der deportierten Personen auf 25 000 bis 30 000 beziffern.

Am 22. November 1945 wird der Vertrag zwischen der Tschechoslowakei und der Sowjetunion über die Rückgabe der Karpatenukraine an die Sowjetunion vom vorläufigen Prager Nationalkongress ratifiziert.

Am 22. Januar 1946 wird durch die Verordnung des Präsidiums des Obersten Sowjets der UdSSR die Karpatenukraine zum Gebiet Transkarpatien (Zakarpatska Oblast) mit Uzhhorod als Gebietszentrum erklärt.

Am 22. Januar 1946 tritt das StGB der UdSSR in Kraft; ab 1947 fällt anstelle des Sondergerichtes auch in politischen Angelegenheiten das Gebietsgericht Transkarpatiens die Urteile.

Mitte Mai 1946 wird die erste Gruppe der deportierten und zur Zwangsarbeit („Malenkiy Rabota“) verurteilten ungarischen und deutschen Männer und Frauen freigelassen.

Am 26. Mai 1946 verurteilt das Gebietsgericht Transkarpatiens den ungarischen Parlamentsabgeordneten, Zeitungsredakteur und vormali-

gen Vorsitzenden der Autonomen Agrarpartei der Karpatenukraine, Regierungskommissar Andrij Brodij (András Bródy), der beschuldigt wird, Söldner der Horthy-Regimes, Agent des Vatikans und amerikanischer Spion gewesen zu sein. Weitere Beteiligte am sogenannten Bródy-Fall werden verurteilt.

Ende Juli 1946 wird auch im Karpatenland damit begonnen, Listen der Kulaken (Großbauern) zu erstellen.

Am 7. Dezember 1946 werden im NKWD-Keller in Uzhhorod die Todesurteile gegen den ungarischen Parlamentsabgeordneten und Anführer der ruthenischen Nationalbewegung für Autonomie, Andrij Brodij (András Bródy), und seine Gesinnungsgenossen vollstreckt.

Am 27. Oktober 1947 wird von NKWD-Agenten ein Attentat auf den griechisch-katholischen Bischof Theodor Romscha (Tódor Romzsa) verübt; am 1. November wird der Bischof im Krankenhaus von Mukatschewo vergiftet. Die Todesnachricht erschüttert die Bevölkerung des ganzen Karpatenlandes.

Im Jahr 1948 werden in Übereinstimmung mit Paragraph 54 StGB der UdSSR auf der Basis ungerechtfertigter Anschuldigungen frühere Beamte und Funktionäre verurteilt. Ebenso werden 23 reformierte Pastoren und 19 römisch-katholischen Pfarrer, allesamt prominente Persönlichkeiten der Kirchen, verurteilt und in Lager deportiert.

Am 17. Februar 1949 lösen die Sowjetbehörden die griechisch-katholische Kirche Transkarpatiens auf und gliedern sie in die orthodoxe Kirche (Prowoslawkirche) ein. Die 129 griechisch-katholischen Pfarrer, die die Konversion verweigern, werden verurteilt und entweder in Lager deportiert oder hingerichtet. Den Ungarisch sprechenden Personen griechisch-katholischen Glaubens werden Personalausweise ausgestellt, in denen als Nationalität die ukrainische vermerkt wird.

Über mehrere Jahre hinweg dürfen die zwischen 1927 und 1930 geborenen männlichen Personen ungarischer und deutschen Nationalität nicht in der Sowjetarmee dienen; sie werden stattdessen zur Arbeit in den Kohlengruben von Donezk zwangsverpflichtet, Deserteure werden verhaftet. Viele der jungen Männer flüchten.

In den Jahren 1949 und 1950 werden die deutschen Familien systematisch nach Sibirien zwangsübersiedelt. Für die geplante Übersiedlung

werden auch Listen der ungarischen Familien zusammengestellt. Die Realisierung dieser Pläne wird durch Stalins Tod verhindert. Die gut informierten Einwohner hatten sich und ihre Familien bewusst und vorsorglich als Ukrainer oder Slowaken angemeldet. Ebenso gingen auch viele Deutsche vor.

5. März 1953: Tod Stalins.

Am 7. September 1953 wird Nikita Chruschtschow zum Ersten Sekretär des Zentralkomitees der KP der UdSSR gewählt.

Am 23. Dezember 1953 wird Berija hingerichtet.

Am 17. September 1955 wird durch den Erlass des Präsidiums des Obersten Sowjets der UdSSR für die Sowjetbürger, die während des Großen Vaterländischen Krieges in den Jahren 1941 bis 1945 mit den Okkupanten zusammengearbeitet hatten, eine Generalamnestie erlassen. Infolge dieser Amnestie kehren bis Ende des Jahres mehrere Hundert der aufgrund ungerechtfertigter Anschuldigungen verurteilten Ungarn Transkarpatiens aus den Lagern Sibiriens zurück.

Am 20. Oktober 1989 wird die regionale Rehabilitierungskommission sowie ein spezielles ungarisches Arbeitsteam gegründet; Vorsitzender wird György Dupka, der verantwortliche Sekretär der KMKSZ (ungarischer Kulturverein in Transkarpatien). Die Aufgabe der Kommission besteht darin, das Schicksal der im Herbst 1944 deportierten und in den Arbeitslagern internierten ungarischen Männer zu klären.

Am 29. Oktober 1989 bewilligt das Exekutivkomitee des Stadtrates von Swaljawa auf den schriftlichen Antrag der KMKSZ hin den Bau eines Gedenkparks auf dem Gelände des Lagerfriedhofs.

Am 18. November 1989 organisiert die KMKSZ in Berehowo eine Gedenkkonferenz zum Thema „Die transkarpatischen Opfer des Stalinismus“. Hier hält Oleksij Korsun, der stellvertretende Leiter der KGB-Hauptabteilung in Transkarpatien und Mitglied des regionalen Rehabilitierungskomitees, einen von großem Interesse begleiteten und viel diskutierten Vortrag über die Opfer stalinistischer Repressionen. Am Forum sind auch Historiker und Forscher aus Ungarn als Vortragende beteiligt. Die Konferenz fasst den Beschluss, die vorliegenden Erkenntnisse und die in den Dörfern vorhandenen Lagerlisten sowie Erinnerungen in einem Gedenkbuch zu veröffentlichen. Darüber hinaus

wird beschlossen, dass es an der Zeit sei, den Gedenkpark „Szolyva“ zu stiften.

Am 24. November 1990 wird in Swaljawa am Ort des Friedhofes des vormaligen Sammellagers der Grundstein für den Gedenkpark gelegt.

Zwischen dem 1. und dem 3. September 1991 wird unter der Leitung des KMKSZ-Vorstands nach Plänen der Uzhhoroder Architektin vom Transkarpatischen Projektierungsinstitut Eva Asztalos mit der Errichtung des Gedenkparks „Szolyva“ begonnen. Die Bearbeitung der mit der Stiftung des Gedenkparks verbundenen Angelegenheiten übernimmt der Vizevorsitzende der KMKSZ, Mihály Tóth. Die Ausführung der Bauarbeiten übernehmen das Reparatur- und Bauunternehmen von Swaljawa bzw. städtische Unternehmen.

Am 20. März 1992 hält die am Beginn des Jahres registrierte Stiftung „Kárpátalja“ (Transkarpatien) ihre erste Sitzung ab, die Stiftung hat von der KMKSZ die Verantwortung für den Bau des Gedenkparks „Szolyva“ übernommen.

Am 17. Oktober 1992 beginnt das Ungarische Büro für Schadensregulierung und Schadensersatz auch in Transkarpatien, Anträge auf Wiedergutmachung zu bearbeiten, die Zuständig in Budapest haben einige Tausend Anträge mit Gesuchen auf Entschädigung erhalten.

Am 23. Dezember 1992 beantragt eine Gruppe ungarischer Abgeordneter des Gebietsrates mit Mihály Tóth an der Spitze, die Diskussion eines Gesetzentwurfs über Entschädigungen für die internierten Bürger in die Tagesordnung des Rates aufzunehmen. Der kommunistische Flügel des Rates lehnt die Initiative der ungarischen Gruppe jedoch ab.

Im Mai 1994 wendet sich Mihály Tóth, Abgeordneter des Obers ten Rates, wegen des Aufbaus des Gedenkparks „Szolyva“ an die öffentliche Illyés-Stiftung. Das Kuratorium unter der Leitung von Mátyás Szűrös reagiert positiv, weshalb die Gründung eines Komitees für den Gedenkpark „Szolyva“ geplant wird.

Am 9. Juli 1994 wird im Arbeitsbüro von Bertalan Molnár, des ersten stellvertretenden Leiters des Gebietsrates, das Komitee des Gedenkparks „Szolyva“ gegründet.

Am 26. November 1994 organisiert das Komitee des Gedenkparks „Szolyva“ im Bezirkskulturhaus der Stadt Berehowo eine Konferenz

zum 50. Jahrestag der Deportation ungarischer Männer aus Transkarpatien.

Am 27. November 1994 wird vom Verein für die ungarische Intelligenz Transkarpatiens und vom Komitee des Gedenkparks „Szolyva“ die Gedenkstätte für die Opfer des Stalinismus eröffnet.

Am 10. April 1997 besucht Oleksij Korsun als Historiker im Auftrag und mit finanzieller Unterstützung des Vorstands des Vereins für die ungarische Intelligenz Transkarpatiens (MÉKK) die Moskauer Archive, in denen die Materialien über die Deportation der Männer Transkarpatiens aus dem Jahr 1944 aufbewahrt werden.

Am 22. November 1998 wird im Rahmen der Kranzniederlegung im Gedenkpark „Szolyva“ eine Grabstätte für im Zweiten Weltkrieg gefallene ungarische Soldaten eingeweiht.

Am 16. November 2002 wird auf Initiative des Vereins für die ungarische Intelligenz Transkarpatiens (MÉKK) hin ein Gedenkstein, der sogenannte „Kopjafa“, auf dem Hügel eingeweiht, in den die gesammelten Gebeine verstorbener Gefangenen umgebettet wurden, deren Grab dem Bau einer Tankstelle weichen musste.

Am 29. Oktober 2003 wird durch den Leiter der wissenschaftlichen Redaktionsabteilung des transkarpatischen Buches „Rehabilitiert durch die Geschichte“, Dr. habil. Omelian Dovhanich, durch den stellvertretenden Leiter der Gebietsredaktion des Buches, den Forscher Oleksij Korsun, und Dr. Mykola Vehesh, Professor an der Nationaluniversität Uzhhorod und Leiter des Lehrstuhls für Politologie, auf Ersuchen von István Gajdos, Abgeordneter des Volksrates, ein Gutachten über die infolge des Erlasses Nr. 0036 des Soldatenrates der 4. Ukrainischen Front vom 13. November 1944 verordnete Verhaftung und Internierung der wehrpflichtigen Ungarn und Deutschen des Karpatenlandes vorgelegt und die Notwendigkeit der Rehabilitierung begründet.

Am 20. November 2004 wird im Gedenkpark „Szolyva“ am 60. Gedächtnistag der Deportation während der Trauerzeremonie an der Klagewand die Gedenktafel für die Opfer der Repression aus 126 ungarischen Siedlungen angebracht.

Am 21. November 2004 werden auf eine Initiative des ungarischen Kulturvereins in Lemberg hin Gedenktafeln am Ort des ehemaligen La-

gers und auf den Soldatenfriedhöfen in den Städten Staryj Sambir und Nowyj Sambir installiert.

Am 14. Dezember 2006 erklärt in der Sitzung des Gebietsrates dessen Vorsitzender Mihail Kicskovszkij, dass sechsundsechzig der siebzig Abgeordneten dem Antrag der Abgeordneten György Dupka und Elemér Kőszeghy zugestimmt haben, alle Einwohner Transkarpatiens, die während des Zweiten Weltkrieges in der ungarischen Armee gedient haben, zu Kriegsveteranen zu erklären und ihnen alle entsprechenden Sozialbegünstigungen zukommen zu lassen.

Im Dezember 2007 wird das Komitee des Gedenkparks „Szolyva“ von der ungarischen Regierung mit dem Preis „Für die Minderheiten“ ausgezeichnet.

Am 27. Januar 2008 wird das Komitee des Gedenkparks „Szolyva“ offiziell als Verein registriert. Im diesen Jahr wird die Erweiterung der Gedenkstätte fortgesetzt, auf dem Areal werden eine Kapelle und ein Glockenturm errichtet.

Am 19. November 2008 findet zur Erinnerung an die im Jahr 1944 deportierten ungarischen Männer im Transkarpatischen Ungarischen Bildungsinstitut der erste Deklamationswettbewerb unter dem Motto „Erniedrigt, aber nicht gebrochen!“ (*Megalázni sikerült, de megtörni nem!*) statt.

Am 22. November 2008 wird zur Erinnerung an die ungarischen und deutschen Opfer des Stalin-Terrors im Gedenkpark „Szolyva“ die Märtyrer-Kapelle geweiht.

Am 18. November 2009 findet aus Anlass des Gedenkens an das Jahr 1944 in der Stadt Berehowo im ungarischen Europahaus eine internationale Gedenkkonferenz statt, die von einer Buchausstellung und einer Filmvorführung begleitet wird. Die Konferenz wird von der stellvertretenden Museumdirektorin der Stadt Pecs (Ungarn), Judit Walterné Müller, eröffnet. Die Teilnehmer können den von János Havasi im Donbas gedrehten Dokumentarfilm ansehen.

Am 19. November 2010 findet im ungarischen Europahaus der Stadt Berehowo, organisiert vom Komitee des Gedenkparks „Szolyva“ und dem Deutschkreis in Pécs, eine internationale Gedenkkonferenz unter dem Titel „Ich kann es niemandem erzählen, deswegen erzähle ich es für alle“ (*Nem mondhatom el senkinek, elmondom hát mindenkinék*) statt.

Am 18. November 2011 findet in Berehowo die nächste Gedenkkonferenz zur Erinnerung an die in die stalinistischen Lager deportierten Deutschen und Ungarn des Karpatenbeckens unter dem Titel „Es war die letzte Station“ (*Ez volt a végállomás címmel*) statt. Diese Konferenz wird wiederum vom Gedenkkomitee „Szolyva“ und dem Deutschkreis von Pécs organisiert.

Am 19. November 2011 wird von Deportierten-Vertretern aus Ungarn, der Südslowakei, Transsilvanien und Nordserbien in Swaljawa eine Gedenktafel enthüllt.

Im Zeitraum vom 19. Juni bis zum 10. Juli 2012 findet eine vom Deutschkreis in Pécs organisierte Gedenk- und Forschungsreise statt. Während dieser Reise besuchen die Teilnehmer 35 ehemalige Lager in der Region von Perm, Jekaterinburg, Tscheljabinsk und Ufa; sie identifizieren und dokumentieren Friedhöfe von Zivilisten, Internierten und Kriegsgefangenen. In dieser Forschergruppe wird das Komitee des Gedenkparks „Szolyva“ von György Dupka und Oleksij Korsun vertreten.

Am 15. November 2013 findet in der Stadt Berehowo im ungarischen Europahaus die nächste internationale Konferenz in Gedenken an die ungarischen Bürger statt, die für die „Malenkij Rabota“ deportiert wurden und in den Lagern umgekommen waren. Die Konferenz wird von Dr. Mihály Tóth, Vorsitzender des Komitees des Gedenkparks „Szolyva“, eröffnet. Vorträge halten Eleonóra Matkovits-Kretz (Vorsitzende des Deutschkreises in Pécs), Áron Máthé (Historiker, Soziologe), Dr. Zalán Bognár (Historiker, Universitätsdozent an der Károli-Gáspár-Reformationsuniversität), Bence Bíró (Budapest, Student der historischen Fakultät an der Katholischen Pázmány-Péter-Universität), Judit Walterné Müller (Museen der Stadt Pécs), József Molnár, György Dupka und Oleksij Korsun als GUPVI-GULÁG-Forscher, der Historiker László Zubánics und andere.

Am 16. November 2013 findet im Gedenkpark „Szolyva“ ein ökumenischer Gottesdienst und eine Kranzniederlegung in Gedenken an die Opfer des Stalinismus und die Soldaten der Zweiten Ungarischer Armee statt, die in den Kämpfen des Zweiten Weltkriegs gestorben waren. Die Eröffnungsrede hält Dr. Mihály Tóth, der Hauptvortrag wird vom Parlamentsabgeordneten und Vorsitzenden des demokratischen Vereins

der Ungarn der Ukraine (UMDSZ) István Gajdos gehalten. Im Rahmen der Gedenkfeier wird vom ungarischen Verband für Jugend- und Kinderschutz und der transkarpathischen Kulturstiftung „Panorama“ zum Gedenken an die Kinderopfer eine Gedenktafel eingeweiht.

Am 21. und 22. November 2014 organisieren der ungarische Kulturverein in Transkarpatien, der Lehrstuhl für Geschichte und Gesellschaftskunde des Transkarpathischen Ungarischen Ferenc-Rákóczi-II.-Instituts und das Lehoczky-Tivadar-Institut gemeinsam eine wissenschaftliche Konferenz zur Zwangsarbeit und „Malenkij Rabota“. Vorträge halten unter anderem Dr. Mihály Tóth als Vorsitzender des Gedenkkomitees „Szolyva“ und Dr. György Dupka als Sekretär des Gedenkkomitees.

Am 21. November 2014 findet, veranstaltet vom Komitee des Gedenkparks „Szolyva“, in Berehowo im ungarischen Europahaus eine internationale Konferenz statt, die dem 70. Gedenktag von „Malenkij Rabota“ gewidmet ist. Einen Vortrag hält István Gajdos, Abgeordneter des Volksrates, zum Thema „Über die Rehabilitierung in der ukrainischen Gesetzgebung“. Dr. Mihály Tóth, Vorsitzender des Komitees des Gedenkparks „Szolyva“, erzählt über die vielseitige Tätigkeit des Komitees. Außerdem wird die Doktorarbeit von György Dupka präsentiert, in der die Ereignisse, die vor 70 Jahren stattfanden, wissenschaftlich aufgearbeitet werden. Der Forscher Oleksij Korsun präsentiert eine Reihe von neuesten, mit den politischen Prozessen und der Kulaken-Verfolgung verbundenen Archivdokumenten, die von ihm in der letzten Zeit gesammelt wurden. Der Literaturkritiker László Csordás hält einen Vortrag zum Thema „Malenkij Rabota in der ungarischen Literatur Transkarpatiens“, und Eleonóra Matkovits-Kretz spricht über den Leidensweg der Deutschen aus dem Karpatenbecken.

Am 22. November 2014 wird im Gedenkpark „Szolyva“ feierlich ein Relief für Raul Wallenberg, schwedischer Diplomat und Opfer der kommunistischen Diktatur, enthüllt. Das Relief, das vom Uzhhoroder Bildhauer Mihajlo Kolodko geschaffen wurde, ist eine Schenkung des ungarischen Generalkonsulats in Uzhhorod.

Am 22. November 2014 finden im Gedenkpark „Szolyva“ ein ökumenischer Gottesdienst und eine Kranzniederlegung in Gedenken an die Opfer des Stalinismus und die im Zweiten Weltkrieg gefallenen Soldaten

der Zweiten Ungarischen Armee statt. Die Eröffnungsrede hält László Zubánics, der Vorsitzende des Nationalrates des Vereins der ungarischen Demokraten der Ukraine (UMDSZ), danach erinnert Dr. Mihály Tóth, Vorsitzender des Komitees des Gedenkparks „Szolyva“, an die Vergangenheit und spricht über die jüngsten Ereignisse beim Bau des Gedenkparks. Weitere Vorträge halten Dr. Ernő Keskeny, Hennadii Druzenko, András Schiffer, István Gajdos, Dr. Zsolt Legény, Eleonóra Matkovits-Kretz, László Köteles und György Dupka, die alle auf die Botschaft dieser tragischen historischen Ereignisse für unsere Gegenwart hinweisen. An der Trauerfeier beteiligen sich Antal Majnek, der Bischof der römisch-katholischen Diözese von Mukatschewo, die evangelischen Priester Vince Pocsai und László Kiss, der Kirchenvater Mihajlo aus Swaljawa und Gulybán Tibor, der griechisch-katholische Pfarrer von Felsőzsolca.

Am 22. November 2014 organisiert der ungarische Kulturverein Transkarpatiens einen Fußmarsch über die 26 Kilometer lange Strecke von Mukatschewo nach Swaljawa (Munkács–Szolyva), an dem etwa 500 Menschen teilnehmen. Es ist der gleiche Weg, den die Opfer des Stalinismus, unsere Groß- und Urgroßväter, im November 1944 nehmen mussten.

Am 20. November 2015 findet in der Stadt Berehowo im ungarischen Europahaus die internationale Gedenkkonferenz zum Thema „Die ungarischen und deutschen Opfer des Stalinismus im Karpatenbecken“ statt, die vom Komitee des Gedenkparks „Szolyva“ und dem Transkarpathischen Ungarischen Bildungsinstitut organisiert wird. Im übervollen Saal eröffnet der stellvertretende Dekan der ungarischsprachigen Fakultät der Nationaluniversität Uzhhorod, László Zubánics, die Konferenz, dann begrüßt er den 95-jährigen Überlebenden Vince Pocsai Senior. Danach wird eine Ausstellung zum Thema „Malenkij Rabota“ von M. Lovász Noémi eröffnet, einer Künstlerin aus der Stadt Cluj (Kolozsvár/Klausenburg). Nach dem Gedenkprogramm halten Vorträge: Dr. Mihály Tóth, Vorsitzender des Komitees des Gedenkparks „Szolyva“, Dr. Csaba Latorczi, Stellvertreter des Staatssekretärs für besondere Angelegenheiten beim Ministerpräsidenten Ungarns, Dr. János Kristóf Murádin, Dozent an der Ungarischen Sapientia-Universität in Transsil-

vanien, Eleonóra Matkovits-Kretz, Leiterin des Fakultätskanzlei, Dr. György Dupka, Vorsitzender des Nationalkreises der ethnischen Deutschen Ungarns in der Region Pécs-Baranyai und Sekretär des Komitees des Gedenkparks „Szolyva“, sowie Mihajlo Miszjuk, der Direktor des Transkarpathischen Gebietsarchivs, und viele andere.

Am 21. November 2015 beteiligen sich nach mehrjähriger Pause die Leiter und Mitglieder der beiden bedeutenden ungarischen Organisationen UMDSZ und KMKSZ gemeinsam an der Gedenkfeier und der Kranzniederlegung. Zu diesem Anlass sprechen der Stellvertreter des Beauftragten des Ministerpräsidenten für Nationalpolitik, Dr. Semjén Zsolt, der Abgeordnete des Volksrates und KMLSZ-Vorsitzende, László Brenzovics, der Gouverneur Transkarpatiens, Hennadii Moskal, die Vizevorsitzende der LMP (Politik kann anders sein), Szél Bernadett, und der Vorsitzende der UMDSZ, László Zubánics.

MITGLIEDER DES KOMITEES DES GEDENKPARKS „SZOLYVA“ 2016

Vorsitzender: **Dr. Mihály Tóth**

Sekretär: **Dr. György Dupka**

Mitglieder:

Éva Asztalos – Architektin und Projektantin

György Argyelán – Kurator des Gedenkparks „Szolyva“

István Vass – Rentner, Vorsitzender des ungarischen Kulturvereins in Swaljawa

István Gajdos – Vorsitzender des Nationalrates des demokratischen Vereins der Ungarn der Ukraine (UMDSZ)

Sándor Horváth – Schriftsteller, Dichter, Journalist

László Zubánics – Historiker, Vorsitzender der UMDSZ und der KMMI

Gábor Kincs – Vorsitzender des Forums der ungarischen Vereine Transkarpatiens

Zoltán Kizman – Präsident des Vereins „Wiedergeburt“ der Deutschen in Transkarpatien

Oleksij Korsun – Historiker

Dr. Jaroslav Lazur – Rechtsberater im Komitee des Gedenkparks, Dekan der Fakultät für Rechtswissenschaften an der Nationaluniversität Uzhorod

Elemér Kőszeghy – Vorsitzender des Vereins der ungarischen Journalisten

Ifj. Vince Pocsai – reformierter Pfarrer

István Revák – Rentner, ehemaliger Vorsitzender der Staatsverwaltung im Gebiet Transkarpatien

János Reöthy – ehemaliger Bürgermeister der Stadt Swaljawa/Szolyva (2002–2010), Unternehmer

György Sepa – Kurator der römisch-katholischen Gemeinde in der Stadt Swaljawa (Szolyva)

**СВАЛЯВСЬКИЙ
МЕМОРІАЛЬНИЙ ПАРК**

ЦЕ СТАЛОСЯ 70 РОКІВ ТОМУ...

**Узагальнююче видання
про репресії проти угорців і німців
Закарпаття**

*(збір та переміщення на «маленьки роботи»,
інтернування та депортациї 1944–1945/1955)*

(угорською, українською та німецькою мовами)

Ужгород, 2016

ЗАСТОСУВАННЯ ПРИНЦИПУ КОЛЕКТИВНОЇ ПРОВИНІ ПРОТИ ЗАКАРПАТСЬКИХ УГОРЦІВ І НІМЦІВ

Керівництво Європейського Союзу, у тому числі Угорщини, а також України багато разів заявляло про свою позицію, за якою неможливе і недопустиме різnotлумачення деспотичних режимів та їх жертв. Детальне розкриття трагічних подій, глибока і гідна пам'ять про жертви, однозначне й публічне засудження ганебних дій гнобителів особливо важливе з огляду майбутніх поколінь, адже разом із достойною даниною жертвам, усвідомлення злочинної суті вчинків, що так спотворили їх долю, буде найкращим захистом від повторення подібних трагедій.

Тому нам слід пам'ятати про сотні тисяч тих громадян, які в 1944-45 роках були депортовані радянськими військами з території окупованих країн, серед них із територій тодішньої Угорщини, у тому числі про депортованих закарпатських угорців і німців.

Одним із символів серії трагедій є «Свалява» – місце, де більш ніж 70 років тому був створений збрінний табір ГУПВІ⁹ та кладовище при ньому для в'язнів, що стали однією з Голгоф та місцем данини пам'яті угорцям бассейну Карпат. Тисячі наших невинних співвітчизників знайшли вічний спокій в цьому місці й немає угорської чи німецької родини в Закарпатті, якої б не торкнулась ця величезна трагедія.

Дуже мало хто з депортованих у табори заперечував свою національність, вони стійко тримались своєї віри, історичної церкви, батьківщини, де бажали прожити своє життя. Досі є гіркою істи-

⁹ ГУПВІ – Головне управління у справах військовополонених та інтернованих

ною те, що багато хто із жертв вірив, що з приходом радянських військ настане мир у цьому регіоні і почнеться нове, щасливе життя. Насправді, настав час випробувань для тисяч або навіть десятків тисяч громадян.

Сьогодні вже відомо, що ГУПВІ та ГУЛАГ¹⁰ такі ж символи зла, як і табори смерті Освенцим-Біркенау або Маутхаузен. Дві паралельно існуючі пліч-о-пліч символіки диктатури. Тому немає і не може бути ніякої відмінності між ними.

РІШЕННЯ ПРО АРЕШТИ

З метою приєднання Закарпаття до Радянського Союзу та щонайшвидшої тотальної «советизації», як перший акт наперед складено володарями Кремля сценарію, 12 листопада 1944 року Військова Рада 4-го Українського фронту прийняла рішення про застосування принципу колективного покарання угорців і німців, які, як гадалося, були б здатні перешкоджати «советизації» цього регіону.

Для тисячі жителів Закарпаття, яких чекали арешти та депортациі в табори, постанова № 0036 від 13 листопада 1944 була мотивована наступними причинами:

«...У ряді населених пунктів проживають військовозобов'язані особи німецької та угорської національності, що підлягають також, як і солдати ворога, затриманню та направленню в табори для військовополонених!»

Постанова була підписана генералом армії Петровим, командувачем військами фронту і членами Військової Ради фронту генерал-полковником Мехлісом, генерал-майором Новіковим і генерал-лейтенантом артилерії Каріофіллі. До Постанови був доданий наказ комендатури міста № 2 угорською та німецькою мовами. За текстом оголошення угорською мовою: *«... підлягають реєстрації також всі військовозобов'язані німецької й угорської національностей віком від 18 до 50 років.... Останній день реєстрації 16 листопада 1944. ... Всіх, які ухилились від реєстрації, затримати і притягнути до відповідальності за законами воєнного часу. Комендант».*

Після 13 листопада 1944 року текст наказу був вивішений у населених угорцями та німцями селах. Керівники місцевої влади разом із комендантами придумали казку про *триденну роботу* - «маленькі роботи», за якою людей мобілізують для ремонту доріг і мостів. Наказ було сповіщено сільським посильним із тим доповненням, щоб мобілізовани на роботи взяли із собою *провіант на три дні*.

¹⁰ ГУЛАГ – Головне управління таборів ОДПУ-НКВС-МДБ-МВС СРСР (1934–1964).

Для чоловічого населення, яке ідентифікувало себе як угорці і німці, протестанти та католики, день 18-го листопада 1944 року означав початок митарств – цього дня їх під конвоєм солдат НКВС¹¹ провели до збірного табору в м. Свалява. Для затримання можливих утікачів за наказом офіцерів НКВС та СМЕРШ¹² було прочесано житлові будинки, поля, долини, ліси, покинуті сільськогосподарські будівлі та усі ті місця, де могли ховатись «винні особи», єдиним «злочином» яких було їх походження.

За рапортом НКВС № 5032Р від 17 грудня 1944 року в Закарпатті «... з 18 листопада по 16 грудня поточного року загони НКВС загалом затримали і направили до пунктів збору військовополонених 22971 чоловік».

Начальник військ охорони тилу 4-го Українського фронту генерал-майор Фадеєв рапортував своєму начальству, що «операція по очищенню тилу продовжується».

ЖЕРТВИ ПРИМУСОВОЇ РАДЯНІЗАЦІЇ

Зазначені вище рапорти НКВС замовчують кількість людей, загиблих у дорозі, однак, від тих, що пережили цю трагедію, відомо, що з колон ув'язнених, які прямували до Сваляви та Старого Самбору Львівської області, осіб, які в стані крайнього виснаження падали непритомними, охорона страчувала на місці. Нестачу складу полонених доповнювали особами русинської/української та інших національностей – жителів навколишніх сіл. Часто до колони ув'язнених затягували простих перехожих. У результаті такого жорстокого поводження до транспорту в концентраційні табори потрапили словаки, румуни, поляки, русини, українці, євреї та представники інших національностей, а також священики і комуністи.

Ще більш шокуючим було те, що попри фальшивість приводу «триденної роботи», наскільки впевнено і відкрито було проведено цю операцію. У ті часи поставлена радянським керівництвом місцева влада в образі Народної Ради Закарпатської України готовувалась до дуже важливої політичної події, і ситуація, що склалась, не була байдужою для Івана Туряниці, лідера партійної організації регіону, згодом першого секретаря ЦК Комуністичної Партії Закарпатської України.

Наступного дня, після арешту значної частини «призначених для ізоляції мас» - 19 листопада 1944 року відкрився перший з'їзд Комуністичної партії Закарпатської України, на якому обговорювались довгострокові проблеми діяльності комуністичної організації краю, а також питання возз'єднання Закарпатської України з Радянською Україною. Через тиждень, 26 листопада був скликаний перший з'їзд народних комітетів Закарпатської України, який прийняв маніфест про возз'єднання Закарпатської України з Радянською Україною. Операція арештів, ймовірно, за даних обставин була одним із елементів плану дій, спрямованих на підтримку громадського порядку.

¹¹ НКВС СРСР – Народний комісаріат внутрішніх справ.

¹² ГУКР/ „Смерш” – Головне управління Військової Контррозвідки «Смерть шпигунам» .

У зв'язку зі ставленням до угорського населення варто процитувати керівника політуправління 4-го Українського фронту, генерал-лейтенанта Проніна, який змушений був визнати: «Політична ситуація в цей час (після підписання Маніфесту про возз'єднання) значно погіршилася. До з'їзду навіть угорське населення, хоча і не радо, але в жодному разі не було вороже налаштовано проти приходу Червоної Армії в Закарпатську Україну. Але тепер, коли органи державної безпеки «вилучили» близько 30 000 угорських військовозобов'язаних, більшість угорського населення та частина українців, що підтримувала угорців, у певній мірі почали негативно ставитись до росіян. Це, головним чином, проявилося через агітацію проти Маніфесту».

Перша декада радянського періоду характеризувалася подальшими депортаціями, особливо при мобілізації німецьких жінок і чоловіків для репараційної роботи, депортациї та переселення до Сибіру німецьких й угорських сімей, призову німецької й угорської молоді на Донбас у трудові батальйони, концептуальні та політичні судові процеси і процеси проти куркулів, а також ряд релігійних переслідувань.

ПАМ'ЯТНИК УГОРСЬКИМ ЖЕРТВАМ СТАЛІНІЗМУ!

Проти страшної несправедливості, від якої постраждало місцеве угорське населення, у той час ніхто не підняв свій голос. Сьогодні, на щастя, ми живемо в інший час, коли жертви таборів ГУЛАГ-ГУПВІ і в своїй смерті служать життю і живим. Ми вдячні також і їм, що сьогодні живемо в більш справедливому і вільному світі. Зміна системи дозволяє віддати шану жертвам обох світових воєн і радянської окупації тим, що в Сваляві - завдяки згуртованості угорців Закарпаття, за підтримки влад Угорщини та Німеччини – нами створено меморіал, мабуть найбільший в басейні Карпат про трагічні події, пам'ятник жертвам темної диктатури минулої епохи, як місце паломництва усіх угорців.

Ініціатива створення меморіального парку виникла 27 років тому, його історія багата подіями, обширною літературою.

У цьому відношенні слід вважати віхою 18 листопада 1989 року, коли в Берегові відбулася конференція пам'яті. (Члени оргкомітету конференції пам'яті депортованих: Шандор Фодов, голова ТУІЗ, відповідальний секретар Дьердь Дупко, Кальман Моріц, Тібор Севлевші, Арпад Долмої, Імре Золтан Ковач, Янош Вараді-Штернберг, Бела Сабо, Габор Молнар).

Прийняте на конференції рішення започаткувало збір коштів на фінансування створення Меморіального парку на місці колишнього табору для військовополонених в м. Свалява. Виконавчий комітет міської ради виділив ділянку площею майже один гектар на території колишнього кладовища для будівництва створюваного меморіального парку. Проектними роботами та будівництвом керувала координаційна рада, до якої від ТУІЗ увійшли заступник голови Михайло Товт, відповідальний секретар Дьердь Дупко, член правління Тигомир Кіселі, від обласного комітету з реабілітації Бертолон Молнар, заст. голови виконкому обласної ради, голова робочої групи по відновленню прав реабілітованих.

Перший камінь у фундамент меморіального парку було закладено 24 листопада 1990 року. В 1991 році виготовлення проекту Свалявського меморіального парку було доручено архітектору Єві Асталош із Ужгорода, згодом, того ж року, після завершення підготовки необхідної документації, розпочалося будівництво.

Зареєстрований у квітні 1992 року фонд «Закарпаття» (голова Михайло Товт) провів своє перше засідання. На ньому було прийняте принципове рішення про те, що фонд бере на себе справу будівництва Свалявського меморіального парку.

У 1993 році компанія по курортному будівництву Поляна (директор: Петро Гутник) за дорученням фонду Закарпаття розпочала планування території й у порядку значимості приступила до будівельних робіт. Витрати на будівництво Меморіального парку покривались за рахунок пожертвувань фізичних осіб, внесків корпорацій (основні з них: колгосп «Прикордонник» с. Пийтерфольво, швейна фабрика Берегово, дослідна станція Велика Бакта, племінний завод с. Гать, і т.д.), а також громадський фонд ім. Дьюоли Іллеша.

КОМІССІЯ МЕМОРИАЛЬНОГО ПАРКУ СВАЛЯВА

9 липня 1994 у робочому кабінеті першого заступника голови Закарпатської обласної ради Берталона Молнара було створено комісію Свалявського меморіального парку. Засновники: Михайло Товт – депутат парламенту, Шандор Фодо – голова ТУІЗ, Дьердь Дупко – член реабілітаційної робочої комісії обласної ради, голова Товариства угорської інтелігенції Закарпаття (ТУІЗ), Шандор Горват – розпорядник фонду Закарпаття, Бертолон Молнар – голова комісії по відновленню прав реабілітованих.

27 листопада 1994 в меморіальному парку відкрито так звану Стіну Плачу, яка займає центральне місце у структурі парку - місце проведення урочистих зібрань, як своєрідний форум. Стіна складається з декількох круглих зрізів, які символізують кола пекла. Шість кіл утворюють сходи. Верхнє коло утворює відкритий простір, постамент. Схил пагорба позаду Стіни Плачу – місце поховання, залишений недоторканими з кущами і деревами. Площа парку включає в себе військове кладовище Першої світової війни та меморіальну колону.

З нагоди відкриття парку, на знак визнання виконаної роботи, президент Арпад Гьонц нагородив золотою медаллю Президента Угорської Республіки комісію Свалявського меморіального парку.

У 1995 році роботи продовжувались за підтримки громадського фонду ім. Іллеша та німецького фонду нагляду за солдатськими могилами. За ініціативою та під патронажем Антала Гевелі, римо-католицького приходського священика в Сваляві, на пагорбі над Меморіальним парком встановлено обеліск пам'яті жертв сталінського терору, який освячено 19 листопада 1995 року.

20 листопада 2004 року на 60-річницю депортаций відбулася панихида та відкриття меморіальних дошок жертвам таборів з 126 угорських населених пунктів. Гранітні дошки на Стіні Плачу вміщають більше 5500 імен замучених.

За багаторічну, послідовну, цілеспрямовану, роботу, яка дала значні результати, в знак визнання діяльності комісія Свалявського меморіального парку нагороджена премією «За справу меншин».

З 1993 до кінця 2007 року комісія Свалявського меморіального парку діяла, як громадська організація без статусу юридичної особи. 23 січня 2008 року, нарешті, комісія Свалявського меморіального парку була офіційно зареєстрована, як благодійна організація. Засновниками нині діючої як юридична особа, комісії Свалявського меморіального парку є: Михайло Товт (голова), Дьердь Дупко (відповідальний секретар), Дьердь Арделян, Іштван Ваш, Іван Керечан, Янош Ревті (Свалява), Іштван Гайдош, Ласло Зубанич, Габор Кінч, Іштван Ревак (Берегово), Золтан Кізман (Мукачево), Елемер Кевсегі, Олексій Корсун, Шандор Горват, Ярослав Лазур (Ужгород) та померлі: Петер Арпа (Ужгород), Бейла Піріді (Берегово), Тібор Ваш (Київ).

У 2008-2009 роках завдяки підтримці Фонду «Сюлефельд» комісія здійснила будівництво каплиці Мучеників, що є одночасно дзвіницею, а також водопроводу на території парку. У каплиці Мучеників було організовано меморіальну виставку з найважливіших документів на тему «маленькі роботи». Комісія Свалявського меморіального парку не забула приватизувати територію парку: ділянка землі та нерухомість на ній перейшли у власність громади римо-католицької церкви м. Свалява, а справи по модернізації та утриманню і надалі здійснює комісія.

По дорозі, що веде до меморіального парку в 2010 році завдяки підтримці Агентства по підтримці ЗАТ «Корвінус» та Закарпатського центру розвитку підприємництва були встановлені туристичні покажчики та дорожні знаки, що значно полегшують відвідувачам зоріентуватись на автошляху Київ-Чоп та у місті Свалява. Комісія встановила інформаційну дошку на трьох мовах (українській, німецькій і угорській) біля головного входу в парк, а також видала інформаційні брошури та кольорові листівки на трьох мовах про Свалявський меморіальний парк.

У 2010 році фонд імені Габора Бетлена визнав Свалявський меморіальний парк, як установу національного значення.

Щороку в листопаді, в найближчу до дня Ержебет суботу, угорські громадські організації та історичні церкви за організації комісії Свалявського меморіального парку проводять поминальну службу і панахиду та пов'язане з цим покладання вінків.

Комісія постійно дбає про утримання парку та збереження його стану, вона ініціювала передачу об'єктів у парковій зоні під егіду органу охорони культурної спадщини. Комісія постійно піклується про моральну та матеріальну реабілітацію постраждалих, а також виступає за офіційне визнання трагічних подій з боку української держави.

Комісія підтримує архівні та інші, пов'язані з депортациями, дослідження, а також публікацію їх результатів. По цій темі опубліковано більше 30 окремих видань. Щорічно проводяться конференції, на яких були представлені результати досліджень і відповідні публікації.

Члени комісії часто виступають із темами досліджень у різних містах басейну Карпат, де мешкають угорці, беруть участь у дослідницькій роботі наукових лабораторій. Ними ініційоване складання переліку жертв у всьому басейні Карпат по регіонах (Угорщина, Південна Словаччина, Трансильванія, Північна Сербія) для того, щоб охопити імена усіх депортованих німецьких і угорських громадян. Книгу пам'яті з іменами жертв, які стали відомі в результаті досліджень, буде розміщено в каплиці Мучеників, а на Стіні Плачу буде викарбовано імена трьох тисяч мучеників.

Меморіальний парк Свалява є одним з найбільших меморіальних парків у Центральній і Східній Європі – місцем спочину і примирення. Останнім часом меморіальний парк відвідує все більше і більше людей із Угорщини, також здійснюють паломництво сюди з Кошице у Східній Словаччині та Великокапушанського району, Халмеу з провінції Сату-Маре в Румунії, а також із західних країн.

ХРОНІКА ВАЖЛИВИХ ПОДІЙ

27 жовтня 1944 року Радянські війська увійшли в Ужгород.

12-13 листопада 1944 року Військова рада 4-го Українського фронту прийняла рішення про затримання військовозобов'язаних чоловіків угорської і німецької національності та відправку їх у табори військовополонених, як солдат ворога.

14 листопада 1944 року у всіх угорських та німецьких населених пунктах Закарпаття в оголошеннях угорською, німецькою і російською мовою повідомлялось про *наказ коменданта № 2*, за яким суворо попереджено, що 14 - 16 листопада військовозобов'язані віком від 18 до 50 років німецької й угорської національності повинні з'явитись у комендатуру найближчого населеного пункту; усі, хто не виконає цей наказ, притягаються до відповідальності перед військовим трибуналом. Крім четырьох історичних областей Закарпаття, на «маленькі роботи» притягались чоловіки, німецькі жінки, матері з околиць міст Вашарошнамень у Східній Угорщині, а також з околиці міста Кошице.

18 листопада 1944 року після проведення реєстрації у військовій комендатурі тисячі затриманих були відправлені в сталінські табори (Свалява, Старий Самбір, Санок, Борисів та ін.).

26 листопада 1944 року після етнічної чистки на першому з'їзді народних комітетів Закарпатської України в Мукачеві проголошується факт возз'єднання Закарпаття з Радянською Україною, обирається Народна Рада Закарпатської України (голова: Іван Туряниця).

16 грудня 1944 року за документами, знайденими в архівах Москви, між 18 листопада і 16 грудня війська НКВС по охороні тилу зарештували в Закарпатті 22 951 особу, яких направили до збірних таборів військовополонених. Цивільні були зареєстровані як інтерновані.

Протягом грудня 1944 року війська НКВС провели окрему операцію по збору чоловіків віком від 18 до 50 років німецької національності в околиці Сваляви, Мукачева, Іршави, Виноградова, Рахова, Хуста, у результаті чого було арештовано і відправлено в табір для військовополонених 292 чоловіки.

Протягом грудня 1944 року від інфекційної хвороби - висипного тифу в збірному таборі щоденно помирало сотні ув'язнених.

18 грудня 1944 року Народна Рада прийняла постанову про створення надзвичайного (спеціального) суду, який виносить вирок «ворогам народу» за прискореною процедурою.

20 - 30 січня 1945 року близькі інтернованих у своїх заявах до місцевої влади вимагали звільнити депортованих і повернути їх додому.

29 липня 1945 року в Москві підписано чехословацько-радянський договір про передачу Радянському Союзу Закарпаття.

1-7 липня 1945 року за циркуляром соціального відділу Народної Ради Закарпаття керівники сіл протягом визначеного терміну зобов'язані скласти списки закарпатців, які знаходяться в таборах військовополонених. За цими списками число депортованих у табори складало 25-30 тисяч осіб.

22 листопада 1945 Тимчасові Національні збори у Празі ратифікували чехословацько-радянський договір про передачу Радянському Союзу Закарпаття.

22 січня 1946 року за постановою, прийнятою Президією Верховної Ради СРСР, Закарпатська Україна оголошується Закарпатською областю з центром у м. Ужгород.

22 січня 1946 року набуває чинності Кримінальний кодекс СРСР, і з 1947 року замість скасованого спеціального суду в Закарпатській області призначається обласний суд, який розглядає політичні справи.

3 середини травня 1946 року з трудових таборів звільняють першу групу депортованих угорців та німців.

26 травня 1946 року Закарпатський обласний суд засудив до страти члена парламенту Угорщини Андраша Бродія, редактора газети, колишнього голову Підкарпатської автономної аграрної партії, генерал-губернатора з наступними звинуваченнями: хортистсько-фашистський наймит, агент Ватикану, американський шпигун. Сталінські поплічники жорстоко розправилися також з іншими притягнутими у справі Бродія особами.

3 кінця липня 1946 року сталінські наймити почали складати списки куркулів також і на Закарпатті.

7 грудня 1946 року в Ужгороді, в підвалих Закарпатського НКВС лідера русинського автономного руху, депутата парламенту Угорщини Андрія Бродія та його соратників стратили.

27 жовтня 1947 року після невдалого замаху прихвоснів НКВС 1 листопада в лікарні м. Мукачево був отруєний греко-католицької єпископ Теодор Ромжа. Новина про його смерть потрясла всіх людей Закарпаття.

1948 року за ст. 54 Кримінального кодексу УРСР за сфабрикованими звинуваченнями перед судом постають службовці і посадовці попереднього режиму. Також несправедливо засуджено і депортовано у табори 23 протестантських пасторів і 19 католицьких священиків, найпрестижніших особистостей історичних церков, багато з яких загинули.

17 лютого 1949 року радянська влада ліквідувала Закарпатську греко-католицьку церкву, яку об'єднали з православною церквою. 129 греко-католицьких священиків, які відмовилися перейти в православ'я, було засуджено і депортовано в табори або страчено. Угорськомовних греко-католиків у паспорті записано як українців.

Протягом року: молоді люди, які народились між 1927 і 1930 роками, етнічні німці та угорці тривалий час не могли служити в Радянській армії через недовіру до них, їх направляли у вугільні шахти в Донецькій області, дезертирів ув'язнили, багато з них обрали підпілля.

У 1949-1950 роках до Сибіру систематично виселяються німецькі сім'ї. З наміром виселення складаються також списки угорських сімей. Виконання цього плану перервала смерть Сталіна. Добре інформовані особи для запобігання цього записали себе й свою сім'ю українцями, словаками. Так само зробили й німці.

5 березня 1953 року помер Сталін.

7 вересня 1953 року першим секретарем ЦК Комуністичної партії Радянського Союзу обрано Н.С. Хрущова.

23 грудня 1953 року повідомлення про страту Берії.

17 вересня 1955 р. Указ Президії Верховної Ради СРСР про амністію радянських громадян, які під час Великої Вітчизняної війни в 1941-1945 рр. співпрацювали з окупантами. У результаті постанови

ви про амністію до кінця року декілька сотень засуджених за сфабрикованими звинуваченнями і позбавлених прав закарпатських угорців змогли повернутися додому із сибірських тaborів.

20 жовтня 1989 року створена угорська група Обласного реабілітаційного комітету, керівником якої став Дьердь Дупко, секретар ТУІЗ. Завдання комітету: дослідити долю депортованих у трудові табори угорських чоловіків осінню 1944 року.

29 жовтня 1989 року на письмовий запит ТУІЗ виконавчий комітет Свалявської міської ради дає дозвіл на будівництво Меморіального парку на місці кладовища табору для військовополонених в м. Свалява.

8 листопада 1989 року в Берегові ТУІЗ організує конференцію пам'яті під назвою *Жертві сталінізму в Закарпатті*, на якій Олексій Корсун, заступник директора департаменту КДБ Закарпатської області, член обласної реабілітаційної комісії вперше виступив із доповіддю, присвяченій жертвам сталінських репресій, яка викликала великий інтерес і започаткувала широку дискусію. На форумі були присутні і виступили угорські історики та дослідники. Конференція прийняла резолюцію про те, що про все, що прозвучало тут та зібрані в населених пунктах списки з таборів, спогади учасників тих подій потрібно видати окремою Книгою пам'яті, а також приступити до будівництва Меморіального парку Свалява.

24 листопада 1990 року в м. Свалява на місці колишнього цвинтаря збірного табору було урочисто закладено камінь у фундамент меморіального парку.

1-3 вересня 1991 року під керівництвом правління ТУІЗ, за проектом ужгородського архітектора Закарпатського проектного інституту Єви Асталош розпочато будівництво Свалявського меморіального парку. Вирішення справ, пов'язаних зі створенням меморіального парку, взяв на себе заступник голови ТУІЗ Михайло Товт. Будівельні роботи проводило Свалявське ремонтно-будівельне підприємство та міське комунальне господарство.

20 березня 1992 року зареєстрований на початку року фонд Закарпаття проводить своє перше засідання, засновники прийняли від ТУІЗ справу будівництва Свалявського меморіального парку.

17 жовтні 1992 року Угорське національне бюро компенсації заподіяної шкоди започаткувало в Закарпатті процес компенсації, до Будапешта надійшло декілька тисяч конвертів з клопотаннями про компенсацію завданої шкоди.

23 грудня 1992 року угорська група депутатів Закарпатської обласної ради на чолі з Михайлом Товтом внесла пропозицію включити в порядок денний питання проекту рішення про пільги для інтернованих громадян. Комуністичне крило обласної ради завалило цю угорську ініціативу.

У травні 1994 року депутат Верховної Ради Михайло Товт звернувся до громадського фонду ім. Іллеша у справі будівництва Меморіального парку в Сваляві. Опікунська рада Фонду на чолі з Матяшем Сюрошем позитивно сприйняла звернення, але запропонувала створити комісію Свалявського меморіального парку.

9 липня 1994 року в робочому кабінеті першого заступника голови Закарпатської обласної ради Берталона Молнара була створена комісія Свалявського меморіального парку.

26 листопада 1994 року комісія Свалявського меморіального парку організувала в районному будинку культури в м. Берегові пам'ятну конференцію з нагоди 50-річчя депортациї закарпатських угорських чоловіків.

27 листопада 1994 року за організації Товариства угорської інтелігенції Закарпаття (ТУІЗ) і комісії Свалявського меморіального парку відкрито Меморіальний парк у пам'ять про жертви сталінізму.

10 квітня 1997 року за дорученням та за фінансової підтримки президії ТУІЗ історик Олексій Корсун відвідав московські архіви, де зібрав матеріал про депортaciї закарпатських чоловіків у 1944 році.

22 листопада 1998 року в рамках церемонії покладання вінків у Свалявському меморіальному парку освячено могильний пагорб угорських солдатів Другої світової війни.

16 листопада 2002 року за ініціативою ТУІЗ освячено пам'ятний стовп «копяфо» на пагорбі, де перепоховані останки померлих в'язнів, могилу яких було порушено під час будівництва заправки.

29 жовтня 2003 року завідувач науково-редакційним відділом закарпатського тому книги «Реабілітовані історією», доктор історичних наук Омелян Довганич, зам. голови обласної редакції книги, науковий дослідник Олексій Корсун та доктор історичних наук Микола Вегеш, професор Ужгородського національного університету, зав. кафедрою політології на прохання депутата Народної Ради Іштвана Гайдоша сформулювали офіційну історичну довідку про заарештованих й ізольованих військовозобов'язаних закарпатських угорців і німців за постановою Військової ради 4-го Українського фронту № 0036 від 13 листопада 1944 року і необхідність їх реабілітації.

20 листопада 2004 року в Свалявському меморіальному парку на 60-ту річницю депортациї під час поминальної служби на Стіні Плачу встановлено меморіальну дошку жертвам репресій з 126 угорських населених пунктів.

21 листопада 2004 року за сприяння Львівського товариства угорської культури були встановлені пам'ятні знаки на місці колишніх таборів та на військовому кладовищі в м. Старий Самбір та Новий Самбір.

14 грудня 2006 року на засіданні обласної ради голова ради Михайло Кічковський повідомив, що з урахуванням депутатського звернення Дьердя Дупкі й Елемира Кевсегі 66 депутатів із сімдесяти проголосували за рішення оголосити ветеранами війни з наданням соціальних пільг усім закарпатцям, які під час Другої світової війни служили в угорській армії.

У грудні 2007 року угорський уряд нагородив комісію Меморіального парку Свалява премією «За меншини».

27 січня 2008 року офіційно зареєстрована комісія Меморіального парку Свалява. У цьому ж році продовжується розширення меморіалу, на території якого побудована каплиця і дзвіниця.

19 листопада 2008 року в Закарпатському угорському інституті культури пройшов перший конкурс декламаторів під девізом: «Нас принизили, але не зламали!» у пам'ять про депортованих у 1944 угорських чоловіків.

22 листопада 2008 у пам'ять про угорських і німецьких жертв сталінського терору в Меморіальному парку Свалаєва освячено каплицю Мучеників.

18 листопада 2009 року з нагоди сумної річниці 1944 року в Берегівському угорському домі «Європа» проведена міжнародна меморіальна конференція, яка супроводжувалась виставкою книг, демонстрацією кінофільмів. Конференцію відкрила зам. директора музею м. Печ (Угорщина) Вальтерне Мюллер Юдіт. Учасники конференції проглянули документальний фільм, знятий у Донбасі Яношем Гаваші.

19 листопада 2010 року в Берегівському угорському домі «Європа» проведена міжнародна меморіальна конференція, організована комісією Свалаєвського меморіального парку та Товариства німців з м. Печ під назвою: «Не можу сказати нікому, тому розповім усім».

18 листопада 2011 року в м. Берегово відбулася чергова міжнародна меморіальна конференція під девізом: «Це була остання зупинка» у пам'ять про депортованих у сталінські табори німців і угорців з басейну Карпат, яку організували комісія Свалаєвського меморіального парку та Товариства німців з м. Печ.

19 листопада 2011 року представники депортованих відкрили в Свалаєві на Стіні Плачу меморіальні дошки з Угорщини, Південної Словаччини, Трансільванії та північної Сербії.

з 29 червня п 10 липня 2012 року відбулася пам'ятна та дослідницька подорож, організована Товариством німців з м. Печ, під час якої учасники відвідали 35 колишніх тaborів у регіонах м. Перм, Єкатеринбург, Челябінськ, Уфа, знайшли та задокументували кладовища цивільних, інтернованих та військовополонених. У дослідницькій групі комісії Свалаєвського меморіального парку представляли Дупко Юрій і Олексій Корсун.

15 листопада 2013 року в Берегівському угорському домі «Європа» проведена міжнародна конференція, присвячена пам'яті угорських громадян, депортованих на «маленькі роботи», які загинули в таборах. Відкрив конференцію д-р Михайло Товт, голова комісії Свалаєвського меморіального парку. Доповідачі: Елеонора

Маткович Крец (голова Товариства німців м. Печ), Аарон Матей (історик, соціолог), д-р Золан Богнар (історик, доцент реформатського університету ім. Гашпара Каролі), Бенце Біров (Будапешт, студент історичного факультету католицького університету ім. Петера Пазмані), Валтерне Юдіт Мюллер (виконуюча обов'язки директора музеїв області Бараня), Йожеф Молнар, Дьердь Дупко і Олексій Корсун, дослідники ГУПВІ-ГУЛАГ, Ласло Зубанич, історик та інші.

16 листопада 2013 року в Свалаєвському меморіальному парку відбулося екуменічне богослужіння та покладання вінків у пам'ять жертв сталінізму та солдатів II. Угорської армії, які загинули в боях Другої світової війни. Вступне слово д-ра Михайла Товта, основний доповідач - Іштван Гайдош, голова Демократичної спілки угорців України (ДСУУ). У ході події відбулось урочисте відкриття меморіальної дошки пам'яті дитячих жертв від імені Угорської асоціації захисту дітей і молоді та Закарпатського фонду культури «Панорама».

21-22 листопада 2014 року ТУІЗ, кафедра історії та суспільствознавства Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці ІІ, інституту ім. Тиводара Легоцкі організували міжнародну наукову конференцію на тему «Маленькі роботи». Серед інших виступили також др. Михайло Товт, голова комісії Свалаєвського меморіального парку та др. Дьердь Дупко, секретар комісії.

21 листопада 2014 року комісія Свалаєвського меморіального парку провела Міжнародну конференцію в угорському будинку «Європа» в м. Берегово, присвячену 70-й річниці «маленькі роботи». На конференції з доповіддю «*Справа реабілітації в українському законодавстві*» виступив депутат Верховної Ради України Іштван Гайдош, др. Михайло Товт, голова комісії Свалаєвського меморіального парку, розповів про багатогранну діяльність комісії, потім представив докторську (PhD) дисертацію Дьердя Дупки, яка є науковим доробком про події, що трапились 70 років тому. Дослідник Олексій Корсун представив низку архівних документів, зібраних за останній час, пов'язаних із показовими судами та переслідуванням куркулів. Літератор Ласло Чордаш розповів про

місця, пов'язані з темою «маленькі роботи» в угорській літературі Закарпаття, а Елеонора Маткович Крец розповіла про страждання німців з басейну Карпат.

22 листопада 2014 року в Свалявському меморіальному парку урочисто відкрито барельєф шведському дипломату Раулю Валленбергу, який став жертвою комуністичної диктатури – подарунок угорського консульства в Ужгороді. Автор пам'ятника - ужгородський скульптор Михайло Колодко.

22 листопада 2014 року в Свалявському меморіальному парку відбулося екуменічне богослужіння та покладання вінків у пам'ять жертвам сталінізму та солдат II. Угорської армії, які загинули в боях Другої світової війни.

Після вступного слова голови ДСУУ Ласло Зубанича, Михайло Товт – голова комісії Свалявського меморіального парку, нагадав про минуле, а також повідомив про нові результати розбудови Меморіального парку. Далі виступали: др. Ерне Кешкень, Геннадій Друzenko, Андраш Шиффер, Іштван Гайдош, др. Жолт Легень, Елеонора Маткович Крец, Ласло Кетелеш і Дьердь Дупко, які розповіли про трагічні історичні події та їх послання для нас. У панаході взяли участь Антал Майнек, єпископ Мукачівської римо-католицької єпархії, Вінце Почаї та Ласло Кіш, реформатські священики, отець Михайло, парох греко-католицької церкви в с. Фельшожольца.

22 листопада 2014 року за організації ТУІЗ близько півтисячі учасників пройшли пішою хodoю 26-кілометровий шлях від Мукачева до Сваляви. Цією дорогою пройшли жертви сталінського терору – наші прадіди й діди в листопаді 1944 року.

20 листопада 2015 року в угорському домі «Європа» в Берегові традиційно проводиться меморіальна міжнародна конференція на тему: «Угорські й німецькі жертви сталінізму басейну Карпат», організована комісією Меморіального парку Свалява та Закарпатським угорським інститутом культури. У переповненій залі конференцію відкрив заст. декана гуманітарно-природничого факультету з угорською мовою навчання ДВНЗ «Ужгородський національний університет» Ласло Зубанич, і привітав 95-річний Вінце Почаї старший, який пережив ті часи. Тут також відкрилася

виставка робіт Ноемі Ловас, художниці з м. Клуж (Румунія) під назвою «Маленькі роботи». Після поминальної програми відбулася лекція др Мігала Товта, голови комісії Свалявського меморіального парку, виступи Чаби Латорцої, заступника держсекретаря при прем'єр-міністрі Угорщини з особливих питань соціального пріоритету, Мурадін Яноша Кріштофа, доцента угорського університету Сапієнція в Трансільванії, керівника канцелярії факультету, Елеонори Маткович Крец, голови Товариства німців з м. Пейч, др. Дьердя Дупки, секретаря комісії Свалявського меморіального парку, Михайла Мисюка, директора Державного архіву Закарпатської області та інших.

21 листопада 2015 року після багаторічної перерви керівники та члени обох визначних угорських організацій ДСУУ та ТУІЗ разом взяли участь у вшануванні пам'яті та покладанні вінків, де виступили др. Жолт Шем'єн, відповідальний за національну політику заступник прем'єр-міністра, Ласло Брензович, депутат Верховної Ради України, голова ТУІЗ, Геннадій Москаль, губернатор Закарпаття, Бернадетт Сел, співголова партії LMP (Може бути політика іншою), Ласло Зубанич, голова ДСУУ.

ОСОБОВИЙ СКЛАД КОМІССІЇ СВАЛЯВСЬКОГО МЕМОРІАЛЬНОГО ПАРКУ, 2016

Голова: **Михайло Товт к.ю.н.**

Секретар: **Дьердь Дупко, історик**

Члени:

Єва Асталош архітектор

Дьердь Арделян, піклувальник Свалаївського меморіального парку

Іштван Ваш, пенсіонер, голова Свалаївського товариства угорської культури

Іштван Гайдош, голова національної ради ДСУУ

Шандор Горват письменник, поет, журналіст

Ласло Зубанич, історик, голова ДСУУ і ЗОБО «Центр підтримки угорської культури Закарпаття»

Габор Кінч, колишній голова Форуму угорських організацій Закарпаття

Золтан Кізман, голова спілки німців Закарпаття «Відегебурт»

Олексій Корсун історик

др. Ярослав Лазур, юрист комісії Свалаївського меморіального парку, декан юридичного факультету Ужгородського національного університету

Елемер Кевсегі, голова Спілки угорських журналістів Закарпаття

Вінце Почаї мол. реформатський священик

Іштван Ревак пенсіонер, колишній перший заступник голови Закарпатської обласної державної адміністрації

Янош Ревті, Свалаївський міський голова (2002–2010 рр.), бізнесмен

Дьердь Шепа, піклувальник общини католицької церкви в м. Свалаїва.

Szolyvai Emlékparkbizottság /

Komitee des Gedenkparks „Szolyva,, /

Закарпатська обласна благодійна організація
«Свалаївський меморіальний парк»

Információ, levélcím / Informationen, Postadresse /

Інформація, поштова адреса:

88017 Ungvár, Posztalák (Babuskin) tér 5/a.

88017 Uzhhorod (Ungvár), Posztalák (Babuskin)-Platz 5/a.

88017 Ужгород, пл. майора Постолакі (Бабушкіна) 5/a.

Tel: +380-312-64-37-37,

E-mail: titkarsag@mekk.uz.ua. Website: www.kmmi.org.ua

Az emlékpark címe / Adresse des Gedenkparks /

адреса Меморіального парку:

89300 Szolyva, Verhovinszka u. 21/3.,

89300 Szolyva, Verhovinszka u. 21/3,

89300 Свалаїва, в. Верховинська 21/3.

Gondnok / Kurator / Піклувальник:

Argyelán György / Дьердь Арделан: mobil: +380-66-370-64-30.